

NR. 3 SEPTEMBER 2006

SISUKORD

Loomakasvatus

2 *M. Piirsalu*. Eesti loomakasvatus 2006. aasta I pool-aastal

Geneetika

4 *E. Kalm*. Loomade geneetiliste ressursside säilitamise lähtepunktid (eriprogramm)

Veised

- 7 *T. Põlluäär*. Saare maakonna ja eesti punase tõu viisid valitud
10 *T. Bulitko*. Eesti holsteini VISS 2006
13 *K. Meyn*. Veise ja seakasvatuse areng, olukord ja perspektiivid Saksamaal
15 *E. Kalm*. Angli tõu aretusprogrammi konkurentsi-võime säilitamine genoomanalüüsi kasutamisel

Sead

15 *A. Põldvere*. Noorkultide rümpade hindamine 2002–2005

Jõudluskontroll

20 *K. Ilves*. Jõudluskontrolli Keskusel on õigus ICARi eritemplit kasutada

Hobused

- 21 *A. Kallaste*. Noorhobuste jõudluskatsete kokkuvõte
24 *A. Kallaste*. Hobuste sõidu-ja veokatsed Tori Hobusekasvanduses
24 *A. Kallaste*. XII eesti raskevohobuste päev

Kroonika

- 25 *T. Põlluäär*. Kõige mõjukam veiste näitus Rootsis
26 *K. Kalamees*. Maakarja kasvatajad Lätis
27 *V. Tikk*. Linnukasvatavate nõupidamine Saarljärve ääres
28 *V. Tikk*. Meenutades professor Cerelius Ruusi
29 *O. Saveli*. Tõuloomad 10. korda Ülenurmel
31 *T. Bulitko*. Euroopa holsteini aretusorganisatsioonide tippjuhid Eestis

Eesti holsteini VISS 2006 Juuni koos Tartu Agro AS võistkonnaga
(*A. Juus*)

Hea lugeja!

Tavapärane puhkuste aeg, kuiv ja kuum suvi on möödas, loodus kahandab niiskuse puudujääki. Ilm on heitlik, kuid laseb sügistoid teha. Põllumeeste masinapark on tugevnenud, teraviljasordid vastupidavamad. Rohusöödaga on keeruline. Paljusid on päästnud eelmise aasta söödavarud, sest suvine karja- või rohumaa ei andnud paljudes piirkondades isegi kolmandikku loodetavast saagist. On räägitud oodatavast näljaperioodist, karja hävitamisest. Kardan, et mõned ajakirjanikud või väljaanded on lihtsalt sensatsiooninälgas, isegi nälg müüb. Kindlasti tuleb mõnes karjas loomade arvu kahandada. Vanasti oli taludes tavapärane, et suvel paisunud karja arv tuli viia vastavusse varutud söödakogusega. Praegu on majandamise võimalused avaramad: laenad, ostad või müüd.

Suve jooksul korraldati palju aretuslaseid üritusi. Arusaadavalt oli ajalooline sündmus Tori hobusekasvanduse 150. aastapäev. Korraldus oli ladus, külastajaid arvukalt, rasketest aegadest ollakse üle saamas. Nelja täku tall oli komplekteeritud, märade koosseis lootustandev. 35 sugumära kuulub veelgi riigile. Kahjuks ei pidanud riik ajaloolist üritust nii tähtsaks, et toetada korraldust. Seevastu Viru-Nigulas peetud eesti raskevohobuste päeval „kullati“ hobusekasvatajad suveniiride ja kingitustega üle. Omavalitsuse, firmade ja ettevõtjate suhtumine oli hoopis teine, lisaks mõnesaja pealtvaataja tuline kaasaelamine.

Vissikonkursid on kaasa tõmmanud arvukalt ärifirmasid, kellele on heaks reklaamiks kohal olla ja kinkida oma kaubanäidiseid parimatele veisekasvatajatele. Probleemiks aga jääb farmerite tühine arv pealtvaatavate hulgas. Mõnevõrra püütakse seda kompenseerida Tõulooma ürituse külastamisega Ülenurmel.

Suve hakul pöördusid aretusühingud oma probleemide ja lahendusettepanekutega Veterinaaria- ja Toiduameti peadirektori ning PRIA peadirektori poole, sellest informeeriti ka põllumajandusministrit. Vastas VTA peadirektor, kuid ametnike poolt koostatud monotoonne tekst tõestas nende õigust kontrollimisele, mida pole keegi vaidlustanud. Põhiprobleemidele püüti vastus anda hilisemal nõupidamisel, kus osales ka põllumajandusministeeriumi asekanstler. Lootus pandi sügisel väljatöötamisele tulevale aretusseaduse uuele redaktsioonile. Viga pole ka praegu kehtival tekstil, vaid selle tõlgendustes. Hobusekasvatajad on pöördunud halduskohtusse. Oleks loogiline, et kontrollija teravus vastaks tema kompetentsusele. Kontrollijad on samuti inimesed, seega ekslikud, kuid seda tuleb ka tunnistada. Vastastikune austus on edasiviiv.

Olev Saveli

L O O M A K A S V A T U S

Eesti loomakasvatus 2006. aasta I poolaastal

PhD Matti Piirsalu

PM põllumajandusturu korraldamise osakonna nõunik

Statistikaameti esialgsetel andmetel vähenes 2006. aasta I poolaastal võrreldes eelmise aasta sama perioodiga veiste ja sigade arv ning veise-, sea- ja linnuliha tootmine. Samas jätkab lihaveiste arv väikest kasvutendentsi. Esialgsete arvestuste järgi oli riigis 30. juuni seisuga 257 600 veist, sealhulgas 112 500 piimalehma, 344 900 siga, 77 300 lammast ja kitse ning 1 819 600 lindu. Kõige enam ehk 27% võrra suurenes lindude arv.

Tabel 1. Loomade ja lindude arv seisuga 30. juuni (tuhandetes)

Näitajad	2005	2006	2006/2005	
			+/-	%
Veiste arv	260,3	257,6	-2,7	99
sh lehmade arv	114,9	112,5	-2,4	98
Sigade arv	354,3	344,9	-9,4	97
Lammaste ja kitsede arv	63,0	77,3	+14,3	123
sh kitsede arv	4,5	4,7	+0,2	104
Lindude arv	1438,4	1819,6	+381,2	127

Allikas: ESA, PM põllumajandusturu korraldamise osakond

Piimatootmine ja turukorraldus

Piima toodeti 2006. aasta I poolaastal 344 500 tonni ehk 12 600 tonni enam kui aasta tagasi samal ajal. Kõige enam ehk 57 100 tonni toodeti piima Järvamaal. Suuremad piimatootjad olid veel Lääne-Virumaa (41 700 t), Pärnumaa (37 300 t) ning Jõgevamaa (36 200 t). Piimatootmine on suurenenud lehmade produktiivsuse tõusu tulemusel, sest

Foto 1. Ahto Vili juhtimisel on Torma POÜ lehmade piimajõudlus suurenenud kiiresti (O. Saveli)

Foto 2. ASi Laatre Piim karusell-lüpsiplats (O. Saveli)

lehmade arv on võrreldes eelmise aastaga 2400 ehk 2% võrra väiksem. Keskmine piimatoodang lehma kohta suurenes 2006. a I poolaastal 191 kilogrammi võrra ja ulatus 3067 kilogrammini.

Piimatöötlemisettevõtted otsisid 2006. a I poolaastal 300 326 tonni 4,1%-se rasva- ja 3,3%-se valgusisaldusega piima, mis on ligi 15 700 tonni ehk 5% enam kui 2005. a samal perioodil. Piimatööstustele realiseeritud piima osatähtsus piima kogutoodangus oli läbi aegade kõrgeim – 87%. Käesoleva aasta esimese kuue kuu jooksul kokkuostetud piimast kuulus eliitsorti 52% ja kõrgemasse sorti 44% ning 3% oli I sordi piim.

2006. aasta II kvartali keskmine piima kokkuostuhind oli 3778 kr/t, mis oli 190 kr/t väiksem kui aasta tagasi.

2006. aasta esimese kvartaliga lõppes Eestis teine ametlik Euroopa Liidu piimakvoodiaasta. PRIA andmetel täideti 2005/2006. kvoodiaastal tarnekvoot 570 036 tonni ja otseturustuskvoot 8933 tonni ulatuses. 2006. aasta 1. juuli seisuga oli Eestis 1652 piimakvoodi omanikku, kellest tarnekvooti omas 1289 ja otseturustuskvooti 363.

Liitumislepinguga nähti kaheksale uuele liikmesriigile, sealhulgas ka Eestile, ette piimakvoodi restruktureerimise erireserv. Reservi vabastamise eelduseks sätestati farmis kohapeal tarbitava piimahulga vähenemine, mille kohta tuli 2005. aasta lõpus esitada Euroopa Komisjonile asjakohane raport. Kaheksa liikmesriigi raportitele tuginedes kiideti komisjoni ettepanekul 11. mail 2006. aastal piima ja piimatoodete korralduskomitee poolt heaks reservkoguuste vabastamine kõigis uutes liikmesriikides.

Euroopa Komisjoni 22. juuni 2006. a määruse nr 927/2006 kohaselt suurendati Eestile kinnitatud piima 2006/2007. aasta tootmiskvooti 21 885 tonni võrra. Kogu täiendav piimakvoot on määratud tarnekvoodina kasutamiseks. Seega on Eestile kinnitatud piimakvoodi suurusks 646 368 tonni, millest tarnekvoot on 626 307 tonni ja otseturustuskvoot 20 061 tonni. Esimese kolme kuuga täideti tarnekvoodist 155 791 tonni.

Lihatootmine ja turukorraldus

Tapaloomade ja -lindude elusmassi toodeti kokku 48 296 tonni, mis on 2005. aastaga võrreldes 1639 tonni ehk 3% vähem. Kõige enam ehk 13% vähenes linnuliha tootmine (tabel 2).

Tabel 2. Lihatootang elusmassis 2005. ja 2006. a I poolaastal (t)

Näitajad	2005	2006	2006/2005. a	
			+/-	%
Tapaloomade ja -lindude elusmass	49 935	48 296	-1639	97
sh veistel	12 173	11 436	-737	94
sigadel	26 748	27 111	+363	101
lammastel ja kitsedel	247	401	+154	162
lindudel	10 767	9348	-1419	87

Allikas: ESA, PM põllumajandusturu korraldamise osakond

Tabel 3. Lihatootang tapamassis 2005. ja 2006. a I poolaastal (t)

Näitaja	2005	2006	2006/2005	
			+/-	%
Kõik kokku	32 371	31 286	-1085	97
sh veiseliha	5721	5375	-346	94
sealiha	18 456	18 707	+251	101
lamba ja kitseliha	119	193	+74	162
linnuliha	8075	7011	-1064	87

Allikas: PM põllumajandusturu korraldamise osakond

Veiseliha

Vasikaid sündis käesoleva aasta esimesel poolel 62 800 ehk 1800 võrra enam kui möödunud aastal. 2006. aasta I poolaastal saadi kokkuostetud veistest lihatöötlemisettevõtetes 4333 tonni liha, mis on 305 tonni enam kui aasta tagasi. Veiseliha kokkuostuhind oli 2006. a II kvartalis 24 962 kr/t, 2005. a 23 236 kr/t, tõus seega 1726 kr/t e 14%.

Foto 3. Esimesed belgia sini-valge lihavesetõu pullid Karitsu Rantšos (R. Toi)

Euroopa Liidu veiseliha tootjahinnad olid 2006. aasta II kvartalis suhteliselt stabiilselt kõrgel tasemel. Seda tingis veiseliha tootmise üldine vähenemine, kuid ka kevadsuvi- ne hooaeg, mil veiseid tapetakse alati vähem, ning hiljutisest linnugripist tingitud linnuliha tarbimise vähenemine, mis suurendas mõnevõrra nõudlust teiste lihaliikide järele.

Madalaimad veiseliha tootjahinnad olid endiselt Baltimaades. Mitmes liikmesriigis kasvas taas piimaveiseliha osatähtsus, sest otsetoetuste reform on kahandanud tootjate huvi lihavesete kasvatamise vastu. See tõsiasi ja teiste riikide farmerite poolt pakutav kõrgem vasikate ostuhind on mõjutanud ka Eesti veiseliha tootmist. Paljud väike- tootjad müüvad oma piimatõugu pullvasikad kuni kolme kuu vanuselt teistesse Euroopa Liidu liikmesriikidesse, eeskätt Hispaaniasse, Hollandisse, Saksamaale ning Itaaliasse.

Euroopa Komisjonis koos käinud tootjate esindajatest koosneva töögrupi prognoosi kohaselt suureneb EL vanades liikmesriikides 2006. aastal veiseliha tootmine 1,2% võrra ning tootjahinnad tõusevad hinnanguliselt 5,2%. Suurbritannias, kus lõpetati üle 30 kuu vanuste veiste turult kõrvaldamise nõue, on eelmise aastaga võrreldes veiseliha tootmine kasvanud 6%. Samavõrra on kasvanud ka tarbimine.

Euroopa Komisjon vähendas juunikuul lõpus eksporditoetusi kõigile toodetele sihtkohtades 11% võrra. Euroopa Liidus tervikuna toodetakse veiseliha vähem kui tarbitakse. Seega puudub vajadus motiveerida veiseliha ekspordi. Käesoleva aasta juunikuust saab esitada veiste ja veiseliha impordikvootide uusi taotlusi.

Sealiha

Lihatöötlemisettevõtted ostsid 2006. a I poolaastal 171 300 siga, kellest saadi 13 472 tonni liha, mis on 254 tonni enam kui 2005. aasta samal perioodil. Sea lihakeha keskmine mass oli mõlemal aastal võrdne, 78 kg. II kvartalis oli sealiha keskmine varumishind 22 970 kr/t, mis on 620 kr/t enam kui möödunud aastal.

Sealihaturu olukord Euroopa Liidus tervikuna oli I poolaastal stabiilne ja väga hea, sest nõudlus sealiha järele oli suur. Euroopa Liidu E-klassi searümpade keskmine kokkuostuhind selle aasta 24. nädalal oli 23,92 kr/kg, mis on 7% kõrgem kui aasta tagasi samal ajal, kuid Eestis oli see 21,69 kr/kg. Kõige kõrgem searümpade kokkuostuhind oli Saksamaal – 26,32 kr/kg. Uutest liikmesriikidest on enim suurenenud sealiha tootmine Poolas, mille tulemusel on selle riigi turuosa Euroopa Liidus 12,3%.

Ka porsaste hinnad Euroopa Liidus on märtsikuust alates olnud üsna stabiilsed. 24. nädalal maksis üks porsas 670 krooni, kuid maikuus isegi 692 krooni ehk 4,9% rohkem kui aasta tagasi samal ajal.

Lamba- ja kitseliha

Lambaid ja kitsi oli 30. juuni 2006. a seisuga 23% võrra enam kui aasta tagasi, mistõttu lamba- ja kitseliha tootmine on oluliselt kasvanud. Kui 2005. aasta I poolaastal toodeti lamba- ja kitseliha elusmassis 247 tonni, siis käesoleval aastal 401 tonni e 62% võrra enam.

Euroopa Liidu lamba- ja kitseliha korralduskomitees täiendati I poolaastal määrust nr 3770/90 uutes liikmesriikides eraladustamisabi andmise juhuks sekkumisasutuste

kontaktandmetega. Samuti täiendati määrust nr 2185/2005, millega kinnitati tariifikvootide muutused lammaste, kitsede ning lamba- ja kitseliha osas. Impordikvoot Austraaliast suurenes 136 tonni ja USA-st 91 tonni ehk 43 tonni rümba massina lisati *erga omnes* grupi (nn riikidevälise kvoodi) arvelt.

Vastavalt Euroopa Komisjoni kokkuvõttele langes 2005. a liikmesriikides lambalihatoodang pisut seetõttu, et alustati lambaliha tootmise toetuste vähendamise. 2005. aastal suurenes lambaliha import Euroopa Liitu 5% võrra ja tõenäoliselt kasvab impordi osatähtsus lähitulevikus veelgi. 2006. aastaks prognoositakse 1%-st toodangu langust, edaspidiseks isegi suuremat. Euroopa Liit impordib lambaliha põhiliselt (ligi 70%) Uus-Meremaalt, järgnevad Austraalia ning Lõuna-Ameerika.

Linnuliha ja munade tootmine ning turukorraldus

Lindude arv oli 30. juuni 2006. aasta seisuga 27% võrra suurem kui eelmisel aastal samal ajal. Eelmise aasta suveperioodil oli AS Talleggis linde vähem salmonelloosipuhangu tõttu ja lindude arvu suurenemise peamiseks põhjuseks käesoleval aastal on nende arvukam kasvama võtmine.

Käesoleva aasta I poolaastal toodeti Eestis 9348 tonni linnuliha elusmassis, mis on 13% võrra vähem kui eelmisel aastal. Toodangu vähenemise tingis salmonelloosipuhangu järelmõju ning linnugripi kartus.

Euroopa Liidu liikmesriikide 23. ja 25. nädala turuülevaadetest selgub, et linnulihaturg hakkab pikkamööda taastuma. Linnuliha keskmine hind oli 24.41 kr/kg. Kõige kallim linnuliha oli 23. nädalal Prantsusmaal – 31.29 kr/kg. Eestis oli samal ajal linnuliha keskmine hind vastavalt 22.37 kr/kg ja 23 kr/kg.

Munade tootmine on viimastel aastatel pidevalt vähenenud, sest üha tihenev konkurents meie lähinaabrite Läti ja Soome munatootjatega seab meid ebavõrdsesse seisusse. Nimetatud riikides toetatakse linnukasvatust nii siseriiklike vahenditega kui ka Euroopa Liidu struktuurifondidest. I poolaastal toodeti Eestis 98 257 000 muna, mis on 2% võrra vähem kui aasta tagasi samal perioodil. Rõõmustav on, et munakanade produktiivsus kasvab. Kui 2005. aasta I poolaastal saadi kana kohta keskmiselt 129 muna, siis tänava 138 muna ehk 9 muna enam.

Euroopa Liidu keskmine kanamunahind oli nii 23. kui ka 25. nädalal 1330 kr/100 kg, Eestis vastavalt 1346 ja 1377 kr/100 kg.

GENEETIKA

Agraar- ja toiduteaduse teaduskond **CIAU**
Christian-Albrechts-Universität zu Kiel
Institut für Tierzucht und Tierhaltung

Loomade geneetiliste ressursside säilitamise lähtepunktid (eriprogramm)

Ülikooliprofessor, Dr. Dr. mult. h. c.
Ernst Kalm

Kieli Christian-Albrechti Ülikooli loomakasvatuse ja -pidamise instituut

Eriprogramm **CIAU**
Christian-Albrechts-Universität zu Kiel
Institut für Tierzucht und Tierhaltung

Liikide organiseerituse aste

Veis: 50 % aretusühingute poolt sissekantud lehmi,
> 85 % KS osakaal,
> 80 % piimalehmadest jõudluskontrolli all.

Siga: 90 % aretusettevõtetest ja aretusorganisatsioonidest müüdnud nooremised on ristandsead,
70 % KS osakaal.

Lammas: 6 % uttedest tõuraamatus.

Geneetilised ressurssid **CIAU**
Christian-Albrechts-Universität zu Kiel
Institut für Tierzucht und Tierhaltung

Ohustatud tõugude osatähtsus

Kodu-loomad	Loomade arv 10 ³	Tõugude arv	Ohustatud tõud	Nende %
Piimalehmad	4569	16	8	50
Ammlehmad	725	38	4	10
Sead	2559	15	5	33
Lambad	1677	50	13	26
Hobused	506	104	14	13
Kitsed	12	25	3	12

Geneetilised ressurssid **CIAU**
Christian-Albrechts-Universität zu Kiel
Institut für Tierzucht und Tierhaltung

Millal üks tõug on väljasuremisele määratud?
Ø Pikk diskussioon ohustatuse määra üle.

Peaprobleemid:

- alleelide kadu populatsiooni vähenemisest;
- väike juhuslik geenitriiv;
- suguluse kasv.

Eriprogramm Christian-Albrechts-Universität zu Kiel
Institut für Tierzucht und Tierhaltung

Õiguslikud ja poliitilised raamtingimused

(1) Rahvusvahelised kokkulepped
Bioloogilise mitmekesisuse kokkulepe (1993: 170 riiki).
Eesmärk: bioloogilise mitmekesisuse säilitamine, nende osade jätkusuutlik kasutamine ning tasakaalustatud ja õiguslik jaotus nende eelduste kasutamiseks.
Agenda 21 aastal 2002, FAO kontrollib.

(2) Euroopa seaduslikkus ja kokkulepped

- VO (EWG) nr 2078/92

EL ja riikide koosfinantseerimine.

- VO (EG) 1257/99 soodustuste jätk.
- ELER VO Kom (2004) 490.

Keskkonna ja maastiku kaitse, mitmekesisus.
Finantseerimine üle EL koos riikide finantsidega.

Eriprogramm Christian-Albrechts-Universität zu Kiel
Institut für Tierzucht und Tierhaltung

Tunnustatud aretusühingud

Muud organisatsioonid:

- erafirmad, nt linnud, küülikud;
- mitteriiklikud organisatsioonid.

Vanade ja ohustatud tõugude säilitamise ühistud (GEH)
Loomatõugude punane nimekiri

- Saksa Aretusteaduse Selts
1979 – geenireservi loomine loomakasvatuses
1989 – põllumajandusloomade geneetilise mitmekesisuse säilitamise komisjon.

Eriprogramm Christian-Albrechts-Universität zu Kiel
Institut für Tierzucht und Tierhaltung

Õiguslikud ja poliitilised raamtingimused

(3) Rahvuslik seadusandlus

- Loomakaitse seadus – hobune, veis, siga, lammas, kits, aretusühingute ja ettevõtjate organisatsioon, tõuloomade ringlusse toomine, seemenduse olemus, embrüosiire.
- Loomade aretuseseadus
§ 1 (2) toetused:
loomade toodanguvõime parandamine, majanduslikkuse parandamine, kvaliteedi parandamine, geneetilise mitmekesisuse säilitamine.
- Määrused, riikide rahalised kohustused, ohustatud tõugude aretus/säilitamine.

Eriprogramm Christian-Albrechts-Universität zu Kiel
Institut für Tierzucht und Tierhaltung

Säilitamise abinõud

Liidumaade ohustatud tõugude arv loomaliigiti

Liidumaa	Kokku	Ohustatud tõugude arv loomaliigiti				
		Hobune	Veis	Lammas	Kits	Siga
BW	8	3	4	-	-	1
BY	11	1	4	-	-	-
BB	3	-	1	1	-	1
HE	1	-	1	-	-	-
MV	3	1	-	1	-	1
NI	15	5	3	6	-	1
NW	9	3	2	1	-	3
RP	1	-	1	-	-	-
SL	2	1	1	-	-	-
SN	7	1	1	2	2	1
ST	4	2	1	-	1	-
SH	5	1	2	-	-	2
TH	7	2	1	2	1	1
Kokku abinõusid	76	20	22	19	4	11
Kokku tõuge	46	13	12	13	3	5

Eriprogramm Christian-Albrechts-Universität zu Kiel
Institut für Tierzucht und Tierhaltung

Säilitamise tegevorganisatsioon

Ühendus

- uurimistöe toetamine – BMVEL – bioloogilise mitmekesisuse infokeskus, agraardokumentatsiooni keskoht (ZADI),
- uurimise raskuspunkt – loomade geneetilised ressursid,
- rahvuslik keskpunkt (NFP) – FAO globaalse strateegia raamides.

Läbiviimine ja järelevalve toimub riikides aretusühinguid tunnustatakse ja kontrollitakse riikides, säilitusprogrammid 13 riigis, toetusvormid ja abinõud on heterogeensed, määratlemine regulaarsetel loomakasvatuse referentide koosolekul.

Eriprogramm Christian-Albrechts-Universität zu Kiel
Institut für Tierzucht und Tierhaltung

Dokumentatsioon

TGRDEU andmebaasi kantud tõugude arv (1997-2001)

Loomaliik	Tõuge kokku	Päritolu			
		kodumaised	sh osapopul suuremast	importitud	sh hobiaretus
Veis	105	40	21	65	57
Hobune	54	26	4	28	11
Lammas	52	21	-	31	6
Kits	25	5	3	20	11
Siga	16	8	3	8	-

Eriprogramm Christian-Albrechts-Universität zu Kiel
Institut für Tierzucht und Tierhaltung

Tunnustatud aretusühingud

Aretusseaduse järgi saavad AÜd ja ettevõtjad tunnustuse.

Eeldused:

- 1) märgistamine,
- 2) kõikide tõuloomade suguraamatu pidamine,
- 3) aretusprogrammi olemasolu,
- 4) nõutava aretuspopulatsiooni ja kontrollimahu tõendus,
- 5) kvalifitseeritud juhtiva personali olemasolu.

See kehtib ka ohustatud tõugude säilitusprogrammide suhtes, kuid siin puudub veel siiski reeglilik.

Eriprogramm Christian-Albrechts-Universität zu Kiel
Institut für Tierzucht und Tierhaltung

Loomageneetilised ressursid

Rahvusliku eriprogrammi eesmärgid:

- loomageneetiliste ressursside mitmekesisust teaduslikult kindlustada,
- säilitada *in situ* ja *ex situ* kuluväheste programmidega,
- loomageneetilisi ressursse atraktiivseks teha omaste abinõude abil, sh kirjelduse, hindamise, dokumenteerimise ja aretuskatse abil,
- toetused põllumajanduslikult kujundatud rohumaade ökosüsteemi säilitamiseks ja kasutamiseks, edendada loomageneetiliste ressursside viimist loodus- ja maastikukaitse aladele,
- luua geneetiliste ressursside säilitamise toetuseks ühine süsteem liidu, liidumaade kui ka mitteriiklike organisatsioonide ja erasponsorite vahel,
- rahvuslike, Euroopa ja rahvusvaheliste tasemetel toetamine ja selle sünergia kasutamine.

Loomageneetilised ressursid **C | A | U**
 Christian-Albrechts-Universität zu Kiel
 Institut für Tierzucht und Tierhaltung

Loomageneetiliste ressursside säilitamise abinõud:

Loomageneetiliste ressursside säilitamise strateegia sisaldab nii olulisi abinõusid *in situ* säilitamiseks kui ka sügavkülmutatult, populatsiooni suurus on otsustav.

1. Iga ohustamata toodangupopulatsioon tuleb allutada monitooringule.
2. Kui populatsiooni suurus langeb esmalt alla kriitilise piiri, tuleb rakendada sperma-embryo-külmutusprogramm.
3. Kui populatsioon langeb allapoole teisest kriitilisest piirist, järgneb *in situ* säilitamise toetus.

Loomageneetilised ressursid **C | A | U**
 Christian-Albrechts-Universität zu Kiel
 Institut für Tierzucht und Tierhaltung

Loomageneetiliste ressursside säilitamise abinõud:

Kolm ohukriteeriumi arvestades populatsiooni suurus (Ne)

- <200 säilituspopulatsioon (ERH) – tugevasti ohustatud populatsioon, kelle elushoidmise programmi peab alustama võimalikult kohe.
- 200 < Ne < 1000 – jälgimispopulatsioon (BEO). Ohustatud populatsioon, kus tuleb rakendada sügavkülmutusprogrammi.
- > 1000 – pole ohustatud tõug.

Sellegipoolest tuleb arvestada rutiinselt populatsiooni suurus ja pidevalt dokumenteerida.

Geneetilised ressursid **C | A | U**
 Christian-Albrechts-Universität zu Kiel
 Institut für Tierzucht und Tierhaltung

Saksa tõugude ja tõugrühade osa ohustatud (ERH) ja BEO hulgas

Loomaliik	ERH (sh PERH)	BEO	Kokku
Hobune	8 (5)	6	14
Veis	13 (1)	1	14
Lammas	7 (2)	10	17
Kits	0	2	3
Siga	4 (2)	0	4
Kokku	32 (10)	19	52

Geneetilised ressursid **C | A | U**
 Christian-Albrechts-Universität zu Kiel
 Institut für Tierzucht und Tierhaltung

Elusate säilitusprogramm

- Sugulasstme vähendamine igas põlvkonnas,
- pikk põlvkonna intervall,
- püsiva toodanguprogrammi või uute kasutusvormide rakendamine,
- sügavkülmutuse kasutamine.

Läbiviimise eeldused:

- säilitusprogrammi ühine suguraamatu andmestik tõu tasemel,
- sugulasstme ja efektiivse populatsiooni suuruse monitooring,
- zoohügieeniliste abinõude reeglistik.

Geneetilised ressursid **C | A | U**
 Christian-Albrechts-Universität zu Kiel
 Institut für Tierzucht und Tierhaltung

Rahvuslik eriprogramm on loonud kaks kesksuunda:

- loomageneetiliste ressursside erisuse määramine kõikide säilitusabinõuete ja koordineerimiskomisjon: koosneb liidu ja liidumaade loomakasvatuse administratsiooni spetsialistidest, aretusühingute, mitteriiklike tugiorganisatsioonide ja loomakasvatusteaduse esindajatest;
- keskne info- ja dokumentide keskus: andmete kogumise, administreerimise ja töötlemise koht tehniliseks järelevalveks ning säilitusjuhendajaks.

Geneetilised ressursid **C | A | U**
 Christian-Albrechts-Universität zu Kiel
 Institut für Tierzucht und Tierhaltung

Rahvuslik eriprogramm on loonud kaks kesksuunda

Uuringutoetused

- geneetiliste ressursside arvelevõtmise, klassifitseerimise ja hindamise meetodid;
- ohustatud populatsioonide integratsioon püsivate loomakasvatuse, maastikuhoolduse ja looduskaitses programmidega;
- geneetilise mitmekesisuse säilitamise strateegiate ökonoomiline hindamine.

Geneetilised ressursid **C | A | U**
 Christian-Albrechts-Universität zu Kiel
 Institut für Tierzucht und Tierhaltung

- geneetilise mitmekesisuse baasparameetrite tõepäraste funktsioonide määramine;
- säilitusrakenduse ja -tulemuslikkuse võrdlus;
- suhteliste majanduskaalude määramine tõusisesele mitmekesisusele, tavatoodangule ja ohustatud tõu spetsiifilisele toodangule;
- andmebaasi laiendamine tõusisesele ja -vahelise mitmekesisuse ühisel arvestamisel.

Infrastruktuur

Erinõukogu, tsentraalne info- ja dokumentide keskus. Rahvuslikult tähtis monitooringu läbiviimine: elusalt säilitamine (*in situ*); aretusmaterjali sügavkülmutamine; ohtude vältimise abinõud; toetusabinõud.

Geneetilised ressursid **C | A | U**
 Christian-Albrechts-Universität zu Kiel
 Institut für Tierzucht und Tierhaltung

Organisatsioon

Rahvusliku eriprogrammi elluviijad

- ADR Saksa Veisekasvatajate Ühing
- ASR Lõuna-Saksa Veisekasvatajate Ühing
- BFF Saksa Lihaveisekasvatajate Liiduühing
- BDZ Saksa Kitsekasvatajate Liiduühing
- FN Saksa Ratsutajate Ühendus
- ZDS Saksa Seakasvatuse Keskkliit
- VDL Maakondade Lambakasvatajate Seltside ?hendus
- ZDK Saksa Küülikukasvatajate Keskkliit

V E I S E D

Saare maakonna ja eesti punase tõu vissid valitud

Tõnu Põlluäär

Eesti Tõuloomakasvatavate Ühistu tõuraamatu- ja aretusosakonna juhataja

On traditsioon, et suurel suvel valitakse Eestimaal kaudnimad lehmad, nii ka tänavu. Saare maakonna kenad lehmad esinesid traditsiooniliselt Kuressaare Ametikooli Upa näituseplatsil 15. juunil.

Saarte vissi valimine toimus 12. korda. Saaremaa on ainuke maakond, kus taolist üritust iseseisvalt peetakse. Seepärast on kõik üritusel osalejad ja kaasaaitajad ära teeninud kiidusõnad, sest tehtu on tulnud heast südamest ja visast hingest. Läbi 12 aasta on üritus oma sisult ja vormilt pisut muutunud, kuid ikkagi on peategelased lehmad ja nende tublid omanikud. Sel aastal alustati pisut varem, kell 10, et lehmad kergemini päeva vastu peaks.

Selle aasta suursponsor oli taas ilm, sest temast sõltub alati kogu ettevõtmine. Tänavune ilm oli Upa jaoks just paras, nagu saarlasele kohaselt öelda võib – kerge tuuleil, mis puhus just õigest suunast, ja parasjagu üle 20 soojakraadi.

Suurem osa lehmadest oli õigel ajal kohal. Karjakaaslaste hilisema lüpsi tõttu saabus mõni lehm isegi pärast avasõnu, kuid seegi ei seganud üritust. Avasõnad lausuvad, nagu kombeks on, Saare maavanema kt Hans Teiv, Eesti Tõuloomakasvatavate Ühistu juhatuse esimees Tanel Bulitko, Eesti Maakarja Kasvatavate Seltsi teadussekretär Käde Kalamees ja seekord ka Eesti Tõuloomakasvatuse Liidu president Olev Saveli.

Seejärel algasid lehmade etteasted. Esmalt tulid eesti punase veisetõu esindajad (kõik pärit Saaremaalt), keda hindas Rein Hallik. Neile järgnesid Muhu- ja Saaremaalt pärit eesti holsteini lehmad (hindas Ilmar Kallas) ja võistluse lõpetasid väikseima tõu, eesti maatõu esindajad (Käde Kalamees). Kõik hindajad on oma tõu asjatundjad. Traditsiooniliselt oli kohal lõõtsamees Sulev Mägi, kelle

Foto 2. Saarte EPK Viss ja 2006 üldvõitja Trulla, om Valjala POÜ (T. Põlluäär)

kenade rahvalike viiside saatel lehmadele kohe meeldib liikuda. Kaasa hindas publik, kes kohtunike arvamusega oma arvamust ühitada üritas, täpsematele arvajatele olid pakkuda mälestuseks väikesed meened. Säärane päev siis Saaremaal.

Konkursil oli kokku 43 lehma (EPK – 27, EHF – 11 ja EK – 5) 14 omaniku karjast. Tõuaretajad nägid 33 erineva pulli tüürt ja said neid oma karjas olevatega võrrelda. Uuendusena valiti tänavu parim loomaesitleja, kelleks osutus Jurna talu noorperemehe isa Toomas Haamer. Temale anti üle väike kingitus ning preemiagi. Žürii koosseisus olid emeritprofessor Olev Saveli, tõugude hindajad Rein Hallik ja Ilmar Kallas.

Saarte vissi põhitiitli saaja otsustab publik. Selleks tuuakse kolme tõu võitjad veel kord ringi ja publiku enamhääle saaja lehm võidabki tiitli SAARTE VISS. Seekord said punase ja holsteini tõu võitjad ühepalju hääli. Ei jäänud muud üle, kui tõugude nimetused sedelitele kirjutada ning lasta fortunaks valitud peakorraldajal Aive Sonetsil valida üks sedel. SAARTE VISSi tiitli sai seekord eesti punase tõu võitja Trulla Valjala POÜ-st.

Foto 1. Saarte EHF Viss 2006 Dolly, om Jaan Kesküla (T. Põlluäär)

Foto 3. Ülenurmel alustasid esmakordselt vissionskonkurssi vaskad (A. Juus)

SAARTE VISSI tulemused

I. Eesti maatõug		
Omanik	Lehm	Isa x emaisa
1. Jaan Kiider	Blondi 4070146	Näky x Happo
2. Liia Sooäär	Ülane 5357666	Näppara x Jyrsky
3. Mereranna	PÜ Sirgu-Kari 4115755	Vako x Jere
II. Eesti holstein		
A. Esmaspoeginud lehmad		
Omanik	Lehm	Isa x emaisa
1. Jaan Kesküla	Dolly 5607310	Cels x Magnum
2. Kärla PÜ	Naki 4133711	Proff x Sibal
3. Rauni POÜ	Vinni 5128549	Vermol x Neil
B. Noored lehmad		
1. Rauni POÜ	Aru 4117438	Jaco x Interg
2. Kärla PÜ	Võlur 4374602	Cedric x Drevor-Red
3. Mereranna PÜ	Trilla 3466377	Cedric x Martini
C. Täiskasvanud lehmad		
1. Maidu Vallik	Luisa 3078907	– x Egbert
2. Audla OÜ	Seela 651536	Nils x –
3. Kõljala POÜ	Miiri 1637977	Holger x –
Saarte EHF VISS		
Jaan Kesküla	DOLLY	
Reservviss		
Kärla PÜ	NAKI	
III. Eesti punane tõug		
A. Esmaspoeginud lehmad		
Omanik	Lehm	Isa x emaisa
1. Kõljala POÜ	Ann 4504092	OJY Mabru x Brattbacka
2. Salme POÜ	Kimbu 5053155	Hansi x Flittie
3. Kõljala POÜ	Riki 4265856	Hullo x FYN Rosen
B. Noored lehmad		
1. Valjala POÜ	Trulla 3371824	SYD Jason x Rosett
2. Jaan Kiider	Tipi 3200179	VEST Top x FYN Rosen
3. Rauni POÜ	Aaga 4117636	OJY Mabru x Stocken
C. Täiskasvanud lehmad		
1. Mereranna PÜ	Arbi 3033869	Prodigy-Red x Magnus
2. Mereranna PÜ	Riisik 3202784	Nööri x Phimo
3. Ludmilla Näälük	Ellu 1134117	Alster-Red x Nuger
Saarte EPK VISS		
Valjala POÜ	TRULLA	
Reservviss		
Kõljala POÜ	ANN	

Õhtu lõppes kõikidele korraldajatele ja loomadega vaevanärijatele hubases Lause turismitalus Valjala vallas.

Eesti punast tõugu vasikad, tiined lehmullikad ja lehmad näitasid oma ilu kuumal juunikuul 20. päeval Ülenurmel. Eesti punase tõu vissi valiti 17. korda lõõskava päikese käes ja üle 30-kraadises kuumuses. Taas tuleb tõdeda ilma tähtsust. Kuumuse tõttu jättis Võrumaa Loyde Ühistu näitusele toomata oma 6 kaunist looma, mis omakorda ajas sassi plaanitud esitusgruppid.

Päeva avasõnad lausuvad mõned kuud Tartu maavane-ama ametis olnud ja farmitöödega igati kursis olev Esta Tamm, Eesti Tõuloomakasvatavate Ühistu nõukogu esimees, AS Tartu Agro juht Aavo Mölder ja Eesti Tõuloomakasvatavate Ühistu juhatase esimees Tanel Bulitko.

Esmakordselt ürituse ajaloos esitleti tõu lehmikvasikaid, et neid juba varakult näituseareeniga tutvustada. Kuid peamine oli näidata praegu aktiivses kasutuses olevate pullide tütreid juba vasikana. Vasikate hindamise žüriiks oli publik, kelle arvamuse alusel koostati ka vasikate pingerida.

Tänavu oli kohtunikuks palutud Taanist punase karja aretusühistu president, 150 punase lehma omanik Lars Iversen. Tema asuski loomi hindama, teda assisteeris ja ingliskeelsed kommentaarid eestindas holsteini tõu klasifitseerija Ilmar Kallas. Ka Ülenurmel asuti jälgima loomade esitlust. Kogu võistluse vältel tegid seda emeriit-professor Olev Saveli, Jõudluskontrolli Keskuse direktor Kaivo Ilves ja ühistu juhatase esimees Tanel Bulitko. Kohtunikuga võidu hindas loomi ka publik ning sai õigemate vastuste korral meene. Loomad liikusid kõrvetava päikese all Aimar Pihlak Bandi muusika ja laulu saatel.

Esimesena võistlesid kohtuniku pilgu all tiined mullikad. Nende vanuserühma on näidatud ja hinnatud juba 8 korda.

Tiinete mullikate järel asusid võistlustulle pulli SYD Garant tütreid. Juba tosin aastat oleme valinud välja ühe pulli tütreid, et neid üheskoos näidata. SYD Garanti sperma osteti Taanist. Juunis oli tal 118 karjas 693 tütar, kellest 369 on kujundanud isa hinde, mille järgi on Garanti tütaridel väga hea piimajõudluse ja välimiku aretusväärtus.

Järgmisena alustasid esmaspoeginud lehmad, keda oli kokku 3 eelvooru, seejärel noored ja täiskasvanud lehmad. Ja kõige lõpuks see oodatud voor – VISS 2006 valimine. Kuid enne seda valiti parimaks loomaesitlejaks

Foto 4. Täiskasvanud lehmade finaalarang

(A. Juus)

Foto 5. EPK VISS 2006 Tess, om Tartu Agro AS (O. Saveli)

AS Tartu Agro lüpsja Silvi Piho, kelle käest võivad kõik "loomataltsutajad" nüüd õpetussõnu küsida, mida teha, et lehm hästi käiks. Pärast väsitavat päevatööd kogunes suure vaeva nägijate seltskond Märjale ühistu lõunapiirkonna kontorisse, kus sai pisut keha kinnitada ja kellel veel jaksu, siis ka Raen Väikese pillilugude saatel tantsu lüüa.

Ülenurmele kogunes sel aastal 7 lehmvasikat, 5 lehmi- kut, 5 SYD Garandi tütar, 21 esmaspoeiginud, 7 noort ja 9 täiskasvanud lehma, kokku 54 looma 13 loomaomanikult. Näha sai 36 eri pulli tütreid (enim SYD Garandi ja Cartooni tütreid), 37% osalenud lehmadest olid taani punaste pullide järglased ja 29,6% omaaretatud pullide järglased.

Kohtuniku hinnangul olid loomad suurepärased, esimestele kohtadele panek olevat olnud keerukas ning peamiselt said määravaks udara ja jalgade paremus. Suurimaks probleemiks pidas kohtunik laudja sirguse varieeruvust – tihti kas liiga luipu või ülearu tõusev.

Kõrvaltvaatajana pean omalt poolt ütleva, et nii head loomade koosseisu pole varem olnud. Eriti hakkas silma esmaspoeiginud lehmade suurus, udara kuju ning nisade asetus. Kuigi piimatoodang ei ole taolistel näitustel hinnatav tunnus, peab nentima, et ka näituselehmade toodangu näitajad on head ja mida laktatsioon edasi, seda paremaks see muutub. Kõik eelnev viitab sellele, et meie karjades on paranenud söötmiss- ja pidamistingimused ning loomadele pööratakse senisest enam tähelepanu.

Mida siis kokkuvõtteks öelda? Ürituse reklaamimisele ja korraldamisele kulutasime eelnevatest aegadest rohkem tähelepanu, lootes näha rohkem tõuaretajaid ja loomahuvilisi. Paraku oli aga tulemus nagu alati – ei tunta erilist huvi aasta tõuaretuse tippsündmuse vastu. Kas oli põhjuseks liiga palav ilm, hilisem kevad või puudub huvi hoopiski? Ei tea. Kuid just näitus on koht, kus tekib võrdlusemoment oma ja teiste karjade loomade vahel. Siin kohtutakse oma ala inimestega ja näeb tõuaretuse tipp-tulemusi – kauneimaid lehmi, kelle sarnaseid peaksime tahtma aretada.

Koostöös Eesti Põllumajandusmuuseumiga (õigem oleks öelda, et muuseum koostas ja meie andsime omalt poolt nõu) koostasime ka meelelahutuskava muuseumi territooriumil (programmid "Karjapoiss on kuningas", "Piim on tervis" ja "Rukkileib meie laual"; liha- ja piimatoodete degusteerimine jne). Seda kõike selleks, et karja-

rahvas saaks natukenegi lõõgastuda. Mõtisklege eelõeldu üle ja äkki otsustate järgmisel aastal siiski vaatama tulla.

VISS 2006 tulemused

A. Lehmvasikad		
Omanik	Lehm	Isa x emaisa
1. Lea Puur	Aasi 7558894	Ascona x FYN Aks
2. Kuldre Piim OÜ	Värvu 7427220	Lipnik x Hullo
3. Puurmani PÜ	7682575	Marathon-Red x Nopea
B. Lehmikud		
1. Sallasto OÜ	Bell 5806591	VEST Andy x Rotterdam-Red
2. Sallasto OÜ	Urbi 5806515	Cartoon x Norrbacka
3. Krootuse Agro AS	Kulli 6068684	Toppen x VEST Top AS
C. SYD GARANDI tütarde grupp		
1. Tartu Agro AS	Kimmi 5081677	ei Gibsi
2. Tartu Agro AS	Kiti 3979761	ei Lorenz – Red
3. Tartu Agro AS	Kirja 3979624	ei Norrbacka
D. Esmaspoeiginud lehmad		
1. Tartu Agro AS	Kanni 3980859	Capo-Red x Norrbacka
2. Tartu Agro AS	Bella 5081905	ODA Best x Rotterdam – Red
3. Tartu Agro AS	Kaare 5883622	Cartoon x Rotterdam – Red
E. Noored lehmad		
1. Sallasto OÜ	Liila 3656815	Pentacle x OJY Mabru
2. Lea Puur	Aunik 3676776	FYN Aks x Norrbacka
3. Sallasto OÜ	Uda 3656969	Hansen x Jupi
F. Täiskasvanud lehmad		
1. Tartu Agro AS	Tess 2276526	Tenor-Red x OJY Sand
2. Tartu Agro AS	Riisi 2276007	Raffael x OJY Sand
3. Haage Agro OÜ	Musu 3007686	Kay-Red x Ralei
VISS 2006		
Tartu Agro AS	TESS	
Reservviss		
Tartu Agro AS	KIMMI	

Sponsoritele, kes leidsid vahendeid kaunistate lehmade autasustamiseks, suur tänu. Me ei taotle ürituse korraldamiseks raha, nagu paljud firmad on arvanud ja toetamisest loobunud, vaid tooteid neilt firmadelt, kelle kliendid on näitusloomadega vaeva näinud. Esiletõstmist väärivad tänavused toetajad AS Valjala Söödatehas, OÜ Taluapteek ja OÜ Trovet Kuressaarest, AS Saaremaa LPT, AS Valio Eesti Laeva Meierei, TÜ E-Piim, AS Kalev Piimatööstus, Alltech Eesti OÜ, Jõudluskontrolli Keskus, AS Remedium, Eesti Tõuloomakasvatuse Liit, AS Rakvere

Piim, AS Dimela, OÜ Rotaks-R, AS Delaval, Suomen Rehu, Bovistar OÜ, Teknest OÜ, Farm Plant Eesti OÜ, OÜ Anu Ait ja Rahinge Lihatoöstus.

Veel kord suur tänu kõikidele loomade näituseks ettevalmistajatele ja loomaomanikele. Korralduse eest tänu

Kuressaare Ametikoolile ja Toivo Jürissonile ning Eesti Põllumajandusmuuseumi kollektiivile.

Eesti holsteini VISS 2006

Tanel Bulitko,
ETKÜ juhatuses esimees

Eesti Tõuloomakasvatavate Ühistu korraldas 18. augustil Luigel kaunima eesti holsteini tõu 17. vissi valimise. Konkurs toimus tavapärasest ajast paari nädala võrra varem, sest sel aastal ei peetud Luige sügislaata ning 7.–9. septembrini korraldati Euroopa Holsteini Konföderatsiooni liikmesriikide juhtide koosolek Eestis.

Vissikonkursid on saanud piimatootjatele ja tõuaretajatele iga-aastaseks oodatud sündmuseks, kus on võimalus tutvustada oma loomi, võrrelda neid teistega, kohtuda tutvatega ning saada häid emotsioone igapäevase tööruutiini peletamiseks.

Võistluste peakohtunik oli sel aastal Taani farmer Erik Hansen. Ta on pidanud koos isaga 150-pealist holsteini karja, kelle 365 päeva toodang on 12 200 kg. Vahepeal viljeldi ka mahetootmist, kuid suurt soovi tegelda põhjalikumalt karjaaretusega pärssis embrüosiirdamise kui biotehnoloogilise aretusvõtte kasutamise keelamine. Samuti laienevad mahetootmisele intensiivse maakasutuse piirangud ning haritava maa kõrge hind ja nappus Taanis.

Erik Hansenit tuntakse Taani rahvuslikel konkurssidel kui väga sõnakat ning alati oma põhimõtteid kaitsvat kohtunikku. Ta on hinnanud veiseid Rootsis, Soomes, Iirimaa, Saksamaal, Tšehhis, Hollandis, Inglismaal, Luksemburgis, Itaalias ja Prantsusmaal. Tippketkedeks saab Hanseni karjääris pidada Brüsselis Agribex 1998 ning Saksamaal Oldenburgis 2006 toimunud Euroopa holsteinide meistrivõistlusi, kus ta hindas loomi peakohtunikuks. Aastaid on ta olnud Taani aretusorganisatsiooni juhtkonnas, kuuludes Dansire (Taani seemendusjaamade organisatsioon) nõukogusse ning täites aretusnõukogu esimehe rolli.

Foto 1. Täiskasvanute lehmade finaali esiplaanil Kissel, reservviss 2006, om OÜ Piistaoja katsetalu (A. Juus)

E. Hansen polnud enne Eestit külastanud, talle tutvustati konkursi eel 2006. aastal käivitunud OÜ Kehtna Mõisa Ülejõe farmi, kus anti ülevaade piimatootmise praktilisest küljest ning arengust Eestis. Erik Hanseni saamine peakohtunikuks oli meie piimatootjatele suur au. Kohtunikku assisteeris Eesti kogenuim lehmade välimiku hindaja, ETKÜ peaklassifitseerija Ilmar Kallas.

Konkursile registreeriti 19 ettevõtte ja talu 85 vissikandidaati kuuhest maakonnast, neist jõudis võistlusringi 69. Vissikonkursside algusest saadik on osalenud AS Aatmaa, Aravete Agro OÜ, OÜ Estonia, OÜ Piistaoja Katsetalu, Selja OÜ ja Väätša Agro OÜ. Esmakordselt esitlesid konkursil oma lehma OÜ Suurekivi Harjumaalt ja Sirje Korneli Soone talu Lääne-Virumaalt. Oli kolm võistlusklassi: 1., 2. ning 3. laktatsioonil ja vanemad lehmad.

Esmaspoeginute klass oli arvukam, seetõttu jagati nad kolme alagrüüpi poegimisvanuse järgi: 23–25, 26–30 ning 31 kuud ja vanemad. Konkurentsis oli 33 lehma, rohkem oli neid AS Tartu Agrost – 8 lehma. Kolme alagrüüpi seitse parimat kuulusid AS Tartu Agrole, Aravete Agro OÜle, Estonia OÜle, Priit Soosalu Luha talule ning Selja OÜle.

Esmaspoeginute klassis osales taas **VISS 2005 Freia**, sest poegimisvahemik oli veninud pikaks, ja osutus taas võitjaks. Kohtuniku kiidusõnu jätkus lehma kõrguse, mahuka eesudara ning väga hea laudja kohta. Tema isa Frello (USA päritoluga) on praegu holsteini karja hinnatumaid pulle nii tütarde toodangu, udara tervise kui välimiku omaduste poolest.

Teise koha pärvinud Piisa kuulub ka AS Tartu Agrole. Kohtunik märkis väga head seljajoont, udara ja jalgade omadusi ning nisade asetust. Vaid nisade pikkus oli veidi problemaatiline. Piisa isa on Saksa päritolu Profil. Parima udara ning väga heade piimalehmale omaste kuivade jal-

Foto 2. Esmaspoeginute finaali vasakul võitja Freia, om Tartu Agro AS (O. Saveli)

gadega OÜ Aravete Agro Pupi osutus esmaspoeginute klassis kolmandaks. Temal märgiti head liikumist, kuid suurust jäi napiks.

Esmaspoeginute klass näitas selgelt arengut kaasaegse holsteini tüübi suunas. Aastatega on lehmad muutunud suuremaks ja tugevamaks, kuid saanud piimatüübilisemaks, jalgade asetus on paranenud. Esindatud olid 25 erineva pulli tüütreid, sealhulgas Profililt 4 ja Jaapilt 3 tütarta. Lisaks suurepärasele välimikule oli ka väga suuri esimese laktatsiooni päevalüpe, parimatel üle 40 kg.

Noorte klassis võistles 17 lehma, sealhulgas OÜ Raikküla Farmerist 4, Aravete Agro OÜst ja AS Tartu Agrost 3 lehma. Esitleti kümne erineva pulli tütreid, Jacolt 7 ja Cedricult 4 tütarta.

Ainsana oli teistkordselt konkursil **Juuni** AS Tartu Agrost, kes saavutas 2005. a esmaspoeginute seas neljanda koha. Juuni isa ja emaisa on noorpullidena Eestisse ostetud Jaco ja Nils. Võitjaks osutunud Juuni pärvis kohtuniku kiidusõnu tüübi, tugevuse, udara ja jalgade omaduste eest. Märgiti lehma head liikumist, kiideti esitlemist.

Parima udaraga lehm oli Hallika, jällegi Aravete Agro OÜst. Hindaja tunnustas hästi kinnitunud eesudarat ja tugevaid jalgu. Hallika isa on tüübiparandaja Cedric. Emaisa on nagu võitjalgi Nils. Kolmanda koha võitnud Perla AS Tartu Agrost oli kehaehituselt tasakaalus, hästi asetsevate roietega, hea kere sügavusega ja ekstreemselt lai loom. Päeva parimaks rühmaks tunnustas kohtunik noorte lehmade teise esitusrühma.

Varasematest aastatest arvukam oli täiskasvanute klass 17 lehmaga. OÜ Estonia, OÜ Selja ja OÜ Vetiku Suurtalu olid esindatud kahe lehmaga. Täiskasvanud lehmadel on tavaliselt konkurentsieelis suuruse, tüübi ning udara omaduste poolest. Saksamaa populaarse pulli Dorado tütar **Kissel** OÜ Piistaoja Katsetalust võidutses täiskasvanute klassis. Lehma viimasest poegimisest oli küll vaid kolm nädalat möödunud, ent udara poegimisjärgne turse oli taandumas. Kohtunik pidas vajalikuks kontrollida, kas

Foto 3. Maie Mölder aukirjadega

(A. Juus)

udarasse ei ole pumbatud täiendavalt õhku, mida on juhtunud isegi rahvusvahelistel konkurssidel. Kissel oma suurusega avaldas muljet, tugev seljajoon ning head jalad tagasid edu.

OÜ Estonia Tuuvi jalad tunnustati klassi parimateks, lisaks hinnati udar väga heaks, eriti eesudara kinnitus ja udarapõhja kõrgus ning sõranurk. Ka eelmisel aastal osalenud AS Tartu Agro Alise oli täiskasvanute klassis paremuselt kolmas. Teda iseloomustati väga korrektse lehmaga.

Finaaliringis, millest võtsid osa kõikide klasside kaks parimat, selgus aasta viss ja reservviss. Vissitiitel omistati noorteklassi võitjale **Juunile** AS Tartu Agrost, reservvissi tiitel kuulus pikaajaliste tõuaretus- ning näituskonkurssidel osalemise traditsioonidega OÜ Piistaoja Katsetalu **Kisselile**.

Juuni pärvis suure tähelepanu ning tunnustuse paljude üritusel auhindu

välja pannud ettevõtete poolt. Traditsiooniline oli AS Dimelalt välja pandud võitjapärg, AS Anu Aida poolt tort koos luuletusega, samuti arvukalt teisi toredaid kingitusi. Peaa hinnaks oli 10 000 krooni väärtuses tipp-pullide spermat, mida ilmselt jagub ka vissi karjakaaslastele. AS Tartu Agrole oli see üldse teine järjestikune vissitiitel holsteini konkurssidel.

AS Tartu Agro Vorbuse farmi perenaine Maie Mölder jagas selgitusi, kui tõsiselt võetakse vissikonkurse ning kui pikaajaline on lehmade ettevalmistusperiood. Tulevasi vissikandidaate valitakse juba parimate lehmvasikate hulgast ning nende arengut hoitakse pideva tähelepanu all.

Konkursi tulemused

I klass – esmaspoeginud lehmad			
Koht	Lehma nimi, nr	Isa nimi	Omanik
1.	Freia 4517795	Frello	Tartu Agro AS
2.	Piisa 4518822	Profil	Tartu Agro AS
3.	Pupi 4997160	Zehard	Aravete Agro OÜ
II klass – noored lehmad			
1.	Juuni 4517405	Jaco	Tartu Agro AS
2.	Hallika 3961186	Cedric	Aravete Agro OÜ
3.	Perla 2211268	Painter	Tartu Agro AS
III klass – täiskasvanud			
1.	Kissel 3127346	Dorado	Piistaoja Katsetalu OÜ
2.	Tuuvi 2945309	Santo	Estonia OÜ
3.	Alise 2209364	Amadeus	Tartu Agro AS
VISS 2006			
1.	Juuni 4517405	Jaco	Tartu Agro AS
2.	Kissel 3127346	Dorado	Piistaoja Katsetalu OÜ

Foto 4. Erik Hansen (paremal) ja Ilmar Kallas

(A. Juus)

Lehmade ettevalmistamine konkursiks on kõikidelt osavõtjatelt väga suurt kohusetunnet nõudev ettevõtmine. Lehmade pesemine, pügamine, kammimine, sörgade värkimine, liikuma õpetamine on küll vaeva nõudev, kuid saab kindlasti tasutud juba ainuüksi üritusel osalemisega. Tänavusel konkursil jättis sügava mulje lehmade esitus, mis on aastatega paremaks muutunud. Eriti tõstis kohtunik Erik Hansen esile Soone talu esitlejaid Sirje Kornelit, Marko ja Martti Tombandit väga stiilse ja läbimõeldud loomaesitluse eest. Tunnustuse pälvisid samuti Tiina Rodin AS Tartu Agrost ja Kaja Kuura OÜ Piistaoja Katse-

talust. Konkursil osalesid ka kaks Saksamaalt ostetud I laktatsioonil lehma.

Eesti Tõuloomakasvatavate Ühistu on tänulik kõikidele konkursist osavõtjatele ilusa esitlemise ning ürituse tore-da läbiviimise eest. Eriline tänu kuulub kõikidele toetajatele, kes konkursi kordaminekule kaasa aitasid ja piimatootjaid oma toodetega meeles pidasid: Strangko, Dimela, Rotaks, Rakvere Piim, Jõudluskontrolli Keskus, Javi Tee-nus OÜ, Suomen Rehu, E-Piim, Anu Ait, DeLaval, Eesti Tõukari, Kalev Paide Tootmine, Tallinna Piimatööstus, TeknEst, Bovistar, Remedium, Alltech, Valio Eesti, Farm Plant Eesti ja Eesti Tõuloomakasvatuse Liit.

RIIDIK sai eesti punase tõu legendiks

Tõnu Põlluäär

ETKÜ tõuraamatu- ja aretusosakonna juhataja

Kui tavaliselt on kombeks teha järelehüüdeid meie hulgast lahkunud inimestele, siis miks mitte teha seda ka loomadele. Eriti veel, kui tegu on näiteks rekordlehmaga, ja mitte ainult.

Jaanipäeva järel, 26. juunil lõppes eesti punase tõu ühe tipplehma, sagedase näitustel osaleja ja kõrgete aretustulemustega Riidik EE 1192155 elutee. Ei olnud see vanus ega muu tavalisem karjast väljalangemise põhjus, vaid tõsine terviserike, millele Riidik ei suutnud vastu panna. Ta oli parimas tootmises, ning oleks võinud oma pererahvale Lea ja Hillar Puurile veel mitmeid aastaid tulu tuua, kuid saatus tahtis teisiti.

Riidik sündis Öunapuu talus 26. aprillil 2000. a. Tema põlvnemine on muljetavaldav, mistõttu ei jäänud tulemata ka suured toodangunumbrid. Isa on punasekirju holstein Rotterdam, emaisa rootsi punasekirju Norrbacka, emaisa Taanis ja Eestis kuulus FYN Rosen. Põlvnemises on veel aretajatele tuntud pullid Šum ja President. Üldse on tema põlvnemises teada seitsme eellase toodanguandmed, rääkimata arvukast suguvõsa andmestikust.

Riidik oli karjas täpselt 6 a 2 k ehk 2252 päeva, millest toodanguperiood oli 1472 päeva, sealhulgas 1310 laktatsioon- e lüpsipäeva. Kinnispäevi oli kolme poegimisvahemiku jooksul kokku ainult 162, keskmiselt 54 päeva (39, 64 ja 53). See on väga hea tulemus, sest praktikas peetakse kasulikuks kuni kahekuist kestust, Eesti keskmise on aga 74 päeva.

Eluajatoodanguks jäi 49 366 kg 4,10%-list piima, 2023 kg piimarasva ja 1669 kg -valku (3,38%) ning kokku 3692 kg. Keskmise päevalüps eluajal oli 21,9 kg, toodanguperioodil 33,5 kg ja laktatsioonipäeva kohta 37,7 kg. Riidik läbis 43 kontroll-lüpsi. 20–30 kg oli 11, 30–40 kg 14, 40–50 kg 10, 50–60 kg 7 ning üle 60 kg ühel korral. Alla 20 kg lüpsis ta vaid ühel korral.

Suurima laktatsioonitoodangu andis viimasel täislaktatsioonil: 3–14 097–3,90–550–3,33–470–1020. Selle tulemusega on ta vabariigis 2. kohal (testkarja lehmast 1. kohal), jäädes vaid 101 kg-ga alla Põlva Agro OÜ Minna 4. laktatsiooni toodangule. Ka esimeste laktatsioonide toodangud olid väga head:

- 1–9579–3,83–366–3,18–304–674
- 2–11 495–3,88–446–3,31–381–827.

Üldjuhul oli ta terve, mis väljendus ka somaatiliste rakkude arvu ja karbamiidi stabiilsetes näitajates. Ka tiines-tumisega ei olnud Riidikul probleeme. Nelja poegimise jaoks vajas ta vaid 5 doosi spermat. Neljast poegimisest sündis 3 lehmvasikat ja 1 pullvasikas. Paraku on tema kaks vanemat tütart juba karjast väljas.

Lehma aretusväärtust hinnatakse piimajõudluse, so-maatiliste rakkude arvu ja välimiku järgi. SPAV oli Riidiku aastaid kõrge, üle 120, viimane 2006. a II hindamise järgi 114 (+1166; –0,07; +46; –0,12; +32). SRA aretusväärtus (SSAV) oli stabiilselt 100 ehk tõu keskmine (2006 – 95). Lineaarne hinnang oli 83 punkti (rõhutatult hea), kusjuures nii tüübi, udara kui ka jalgade hinnang oli hea (26–42–15).

Üksikute tunnuste alusel oli Riidik piimatuübiline, sü-gava kere, hästikinnitunud ees- ja kõrge tagaudaraga ning korrektsete jalgadega lehm. See andis hea eelduse saavutada häid kohti konkurssidel. Nendel käimine on Puuri perekonnale olnud südamelähedane aastaid ja sinna jõudis ka Riidik. Ta esines neli korda, viimati sel aastal, ja saavutas aastatel 2003–2005 alati oma vanusgruppides 3. koha. Tema vanavanaema Musi ja vanaema Musirullgi on osalenud aastate eest näitustel ja saavutasid kõrgeid kohti nemadki. Musi oli 1996. a pulli tütarde ja 1998. a täiskasvanud lehmade grupi võitja ning Musirull 1998. a ja 1999. a pulli tütarde grupi võitja.

Foto. Riidik Ülenurmel

(T. Põlluäär)

Riidik oli valitud pulliemaks, kuid kahjuks pulle temalt aretusühistusse osta ei saanud. Oli ka mõte teha esimesed eesti punase tõu embrüosiirdamiskatsed ja doonorina kasutada just Riidikut, kuid mõtteks jäi seegi.

Kokkuvõtteks on Riidiku näol tegu ühe legendiga punase tõu aretuses, olgu siis piimatoodangu, aretusväärtuse või näitustel käimiste järgi. Kui tavaliselt on arvamine, et eesti punased lehmad lüpsavad vähe, siis sellegi mõttemalli lükkas Riidik ümber. Kurb, et taolisel lehmäl ei õn-

nestunud kauem vastu pidada. Kuid nagu inimestega, nii on ka loomadega – ühele on antud rohkem, teisele vähem elupäevi. Õnneks jäi Riidikust maha tütar, kes sündis 8. veebruaril 2006 ja annab lootust jätkata kuulsa suguvõsa saavutusi.

Olgugi et loomade eluiga on lühem ja elustiilgi teine, väärib parimate loomade elulugu tähelepanu. Meenutagem siis oma loomi, kes nii taluperedele või suurtele ühistelemetele kui kaudsetl meile kõigile kasulikud on olnud.

Veise- ja seakasvatuse areng, olukord ja perspektiivid Saksamaal

Klaus Meyn

Entwicklung, Stand und Perspektiven der Rinder- und Schweineproduktion

Züchtungskunde, 77, 6, 478–489, 2005.

1. Sissejuhatus

Juba 20. sajandi alguses olid veis ja siga Saksa aladel tähtsaimad koduloomad. Industrialiseerumine ja linnastumine suurendas nõudlust piima ja liha järele. 1900 oli Saksamaal 5,5 mln põllumajanduslikku ettevõtet, kus kasvatati 18,9 mln veist ja 16,8 mln siga. 3,2 mln ettevõtetel oli alla 2 ha maad, 1 mln aga 2–5 ha, vaid 1,3 mln keskmist ja suurt ettevõtet tootsid turule.

20. saj jooksul pole veise- ja seakasvatuse areng jätkunud. Nende osatähtsus on 1980ndatest olnud kahanev.

Tabel 1. Veise- ja seakasvatuse osa Saksamaa põllumajanduse sissetulekus (%)

Aasta	Veisekasvatuse			Seakasvatuse	Kokku
	veiseliha	piim	kokku		
1979/80*	18,2	25,8	44,0	20,1	64,1
1984/85*	17,8	25,8	43,6	18,9	62,5
1989/90*	17,0	26,7	43,7	17,7	61,4
1994/95**	13,5	27,5	41,0	15,5	56,5
1999/00**	10,1	26,7	36,8	14,9	51,7
2003**	8,3	27,8	36,1	16,5	52,6

* – vanad liidumaad; ** – ühendatud liidumaad.

2. Veisekasvatuse olukord ja perspektiivid

2.1. Piim

1962. aastaks saavutati piimalehmade maksimum – 5,9 mln, kuid samas jõuti piima ületootmiseni. Kuni 1983. aastani kasvas isevarustusaste 131%ni. Alates 1984. a rakendatud EL piimakvoodi süsteem viis kiiresti lehmade arvu vähenemisele ja aastatoodangu suurenemisele ning isevarustusaste langes 102%ni.

1999. ja 2003. a EL agrarturu reformide tulemusena kvoodimaht suurenes vähesel määral, aga toetusabinõud piimale, võile ja lõssipulbrile vähenesid. 2004. a sisseviidud piimapreemia 2005. aastast suurendas tähelepanu piimatootmisele. Kvoot kaotas sellega oma tähtsust ning vei-

sepidaja pidi rohkem jälgima kulutusi ja toodangu omahinda. EL laienemine idasse vähendas turusurvet ja annab lootust maailmaturu laienemisele.

Tabel 2. Veisepidamine Saksamaal

Aasta	Veised			Piimalehmad			
	pidajaid 10 ³	arv 10 ⁶	karjas	pidajaid 10 ³	arv 10 ⁶	karjas keskm	piima (kg) lehmalt
1935–38	x	12,1	x	x	6,0	x	2480
1950	1509	11,1	7,4	1470	5,7	3,9	2400
1960	1250	12,9	10,3	1074	5,8	5,4	3395
1970	855	14,0	16,4	758	5,6	7,3	3800
1980	529	15,1	28,5	431	5,5	12,5	4553
1990	355	14,5	40,9	275	4,8	17,3	4880
2000*	218	14,6	66,7	135	4,6	33,8	6050
2004*	185	13,0	70,6	114	4,3	37,8	

* – ühendatud liidumaad.

2.2. Veise- ja vasikaliha

1950. kuni 1980. aastate keskpaigani laienes pullinuum märgatavalt ja vasikate tapmine vähenes. Vasikaliha ei omanud oma 4%ga enam tähtsust. 1960ndatel loobusid paljud piimalehmade pidamisest väikese rentaabluuse tõttu ja hakkasid pulle nuumama, 1980ndatel aga alustasid paljud ammlehmade pidamisega.

Tabel 3. Lihaveisepidajad

Aasta	Pidajaid 10 ³	Ammlehmide 10 ³	Keskmiselt karjas
1970	x	32	x
1980	12,1	82	6,8
1990	25,2	166	6,6
2000	49,9	719	14,4
2004	46,0	652	14,1

1970ndatel oli käes veiselihaga ületootmine, mida võimaldasid veelgi ammlehmade ja tapaveiste preemiad, ning hilisem veiselihaga tarbimise langus.

Tabel 4. Veise- ja vasikaliha tootmine

Aasta	Suurveised			Vasikad			
	tape- tud 10 ³	tapamass		tape- tud 10 ³	tapamass		vasi- ka- liha %
		kok- ku 10 ³ t	keskm kg		kok- ku 10 ³ t	keskm kg	
1935–38	2420	607	251	2734	115	42	16
1950	1778	534	255	2350	85	36	14
1970	4451	1228	276	999	76	76	6
1990*	5428	1697	318	515	62	122	4
2003*	3819	1239	324	800	57	71	3

* – ühendatud liidumaad.

Veise- ja vasikaliha osakaal veisekasvatuse sissetulekutes on kõikunud suurel määral. Teise maailmasõja järel oli see 34%, tõusis 1970ndaiks 44%ni, langes BSE-krii-

kirju holsteini osatähtsus, kuid osa punasekirjutest karjadest läksid üle hoopis lihatõugudega ristamisele.

Tabel 5. Tõugude struktuur (%) Saksamaal

Aasta	Holstein		Simmental	Šviits	Kollane veis	Punane/angli	Muud	Lihatõud
	mvk	pvk						
1951	34,3	8,4	38,5	5,5	7,7	2,1	3,5	-
1973	39,8	13,1	36,5	6,0	2,9	0,8	0,9	-
1982	38,3	13,6	37,2	7,7	1,4	0,6	1,2	x
1992	38,4	11,6	27,8	6,1	0,5	0,6	0,9	4,0
2002	45,9	7,8	25,4	4,9	0,3	0,4	1,9	13,5

Tabel 6. Tõuaretuse struktuur Saksamaal

Näitaja	Ühik	1950	1960	1970	1980	1990	2000
Aretusühinguid	arv	63	72	80	50	52	40
liikmeid	10 ³	112	145	95	74	74	63
nende osa veisepidajatest	%	7	12	13	17	25	34
tõuraamatulehmi	10 ³	766	1022	1062	1431	1800	2566
nende osa lehmade arvust	%	13	17	19	26	38	56
KS organisatsioone	arv	98	102	74	52	39	27
neis liikmeid	10 ³	94	365	458	420	267	157
nende osa veisepidajatest	%	6	30	60	90	93	x
Lehmadest ja mullikatest KS	%	10	32	60	89	94	81

signa 2001. a 20%ni ja tõusis seejärel 23%ni.

Veise- ja vasikaliha tootmisel olid Prantsusmaa (23%) ja Saksamaa (16%) EL suurimad. Tootmissüsteemid on kardinaalselt erinevad: Prantsusmaa, Poola, Saksamaa ja Austria varustavad vasikate ja lahjaveistega Itaaliat, Hispaaniat ja Hollandit. Poola, Holland ja Saksamaa toetavad veiselihatootmist piimakarjas, kuid Prantsusmaal, Hispaanias, Suurbritannias ja Iirimaa on ammlehmade pidamine suure tähtsusega.

Veise- ja vasikaliha tootmise perspektiivid Saksamaal pole soodsad. Preemiade koondamine ammlehmadele ja pullinumale võib madalama kvaliteedi tõttu anda tarbija eelistuse nii hinnalt kui ka kvaliteedilt linnu- ja sealihale. EL muutumine eksportijast importijaks annab lootusi.

2.3. Veisetõud

Tõugude struktuur on Saksamaal küllalt konstantseks jäänud. Mustakirju holstein ja simmental olid kuni lääne ja ida liidumaade ühinemiseni samal tasemel. Idasaksa mustakirju (SMR – džörsiverelisusega mustakirju) tõu ümberkujundamisega suurenes nii musta- kui ka punase-

2.4. Organiseeritud veisekasvatus

Veisekasvatavatele osutatav loomakasvatuslik teenindus seisneb jõudlus- ja kvaliteedikontrollis, aretusväärtuse hindamises, kunstlikus seemenduses, embrüosiirdamises ja aretusnõuandes kui ka aretusühingute kaubandustegevuses. Tegemist on vabatahtliku organiseeritusega. Nii on 60% piimaveisekasvatavatest koos oma 80% lehmadega jõudlus- ja kvaliteedikontrolli ühingu liikmed, üle 80% lehmadest ja mullikatest on kunstlikult seemendatud (KS) ning üle 1/3 lehmapidajatest koos 56% lehmadega on aretusühingute liikmed. Tähtis on võimalus farmist või oksjonil tõuveiseid müüa. Lihaveisekasvatavatest on vaid 9% aretusühingute liikmed.

Jõudlus- ja kvaliteedikontroll toimub 15 kontrollühistu ja 2 kontrollringi kaudu. Eriti tihe on kontroll endistes idaliidumaades. On kaks regionaalset arvutuskeskust, Verden/Alles ja Grubis, kus üldise majandusliku arvestuse kõrval toimub ka aretusväärtuse hindamine ja rahvusvaheline võrdlus.

Tõlkinud Olev Saveli

Agraar- ja toiduteaduse teaduskond **C | A | U**
 Christian-Albrechts-Universität zu Kiel
 Institut für Tierzucht und Tierhaltung

Angli tõu aretusprogrammi konkurentsivõime säilitamine genoomanalüüsi kasutamisel

Ülikooliprofessor, Dr. Dr. mult. h. c.
Ernst Kalm

Kieli Christian-Albrechti Ülikooli loomakasvatuse ja -pidamise instituut

EL veisekasvatus **C | A | U**
 Christian-Albrechts-Universität zu Kiel
 Institut für Tierzucht und Tierhaltung

Genoomanalüüsi projekt

Eesmärk: määrata QTL (kvantitatiivsete tunnuste lookus) piimale ja funktsionaalsetele tunnustele. Senised tulemused – selgelt positiivsed!

Angli aretusprogrammis

- kokku 805 tütar 160 isa kohta;
- vere- ja spermaproovid analüüsiseks;
- genotüüpide määramine veise 6., 14., 16., 18. ja 27. kromosoomis.

Eesmärk 43 markeri tüpiseerimine, sh DGAT1-K232A-mutatsioonkromosoomides 6., 14., 16., 18. ja 27. QTL-kaardistamine järgmistele piimajõudlusnäitajatele:

- koguse näitajatele;
- sisalduse näitajatele;
- rakuarvule.

EL veisekasvatus **C | A | U**
 Christian-Albrechts-Universität zu Kiel
 Institut für Tierzucht und Tierhaltung

Veisetõugude olukord ELs 2004 piimatootmiseks

- 76 mln veist,
- 30 mln lehma,
- 19 mln piimalehma,

2/3 annab piimatootmine;

- üle 100 erineva veisetõu, neist paljud vaid geenireservidena;
- 7 tõugruppi on vaid rahvusliku tähtsusega.

Piima- ja kahesuunaliste tõugude KS veiste arv (%)

•holstein mvk + pvk	67%;
•simmental + montbaljer	20%;
•šviits + normandia	7%;
•punane + ääršir + džörsi	4%.

Angli genoom **C | A | U**
 Christian-Albrechts-Universität zu Kiel
 Institut für Tierzucht und Tierhaltung

Kokkuvõte:

- laktoosi- ja valgusisalduse tunnuste QTL asub 6. kromosoomis;
- laktoosisisalduse, piimaenergia, valgu- ja laktoosikoguse QTL 18. kromosoomis;
- teiste tunnuste QTL asukohta pole usutavalt suudetud määrata.

DGAT1

- Atsüül-CoA: diatsüülglütserool atsüültransferaas 1;
- asub 14. kromosoomis;
- geen mõjutab rasvaanalüüsi;
- aminohappe lüsiini asenduminealaniiniga;
- 2 varianti:
 - lüsiin: rasvatoodang, rasva- ja valgusisaldus;
 - alaniin: piima- ja valgukogus.

Punane kari **C | A | U**
 Christian-Albrechts-Universität zu Kiel
 Institut für Tierzucht und Tierhaltung

Põhjamaade punased veised

•soome ääršir	FAY;	•saksa punane	VAR;
•norra punane	NFR;	•eesti punane	ER;
•rootsi punane	SRB;	•Venemaa suur potentsiaal	
•taani punane	RDM;	1 mln lehma; 370 testpulli.	

Anglikasvatus – Schleswig-Holsteinis

200	ettevõtet,
20 000	JK lehma,
20 000	esmasseemendust,
10	testpulli,
12	hinnatud pulli.

Probleemid: väike populatsioon ja variatsioon; kombinatsioonistamine: pvk holsteiniga, rootsi punasekirjuga; konsolideerumiskaas.

Punane kari **C | A | U**
 Christian-Albrechts-Universität zu Kiel
 Institut für Tierzucht und Tierhaltung

Tuleviku arengud

- punane kari peab formeeruma tõurühmas;
- selge toodanguprofiiliga määratletud tunnustega;
- selleks tuleb kooperaeruda riikidevaheliselt;
- asutada ühine genoomiprojekt võistluse edendamiseks;
- kasutada seniseid geeniteste, nt DGAT1;
- säilitada punase karja geneetilisi ressursse.

Abinõusid muuta:

- aretuseesmärk täpselt formuleerida;
- jõudluskontroll ümber häälestada;
- aretusväärtuse hindamine (INTERBULL);
- võõrpopulatsioonide geeniosalust jälgida, seejuures minimeerida;

Tõlkinud O. Saveli

S E A D

Noorkultide rümpade hindamine 2002–2005

pm-knd Aarne Pöldvere
Eesti Tõusigade Aretusühistu

2002. a käivitus Eesti Tõusigade Aretusühistus kvaliteetse sealiha tootmise programmi “Marmorliha” raames uus searümpade hindamise süsteem. Sellele vastavalt

alustati baasaretusfarmidest välimikuvigade, madala aretusväärtuse või mõne muu põhjuse tõttu praagitud testitud tõutumiku emiste üleskasvatatud noorkultide rümpade lihajõudluse (lihassilma pindala arvutiprogrammiga Scan Star jt) ja lihakvaliteedi hindamist lihatööstustes. See-mendusjaama kultide ja farmidesse müüdü kultide ven-

dade rümpade lihajõudlusnäitajad annavad seakasvatajale olulist lisainformatsiooni aretuslaste otsuste langetamisel.

Nüüdseks on süsteem toiminud juba neli aastat ja on otstarbekas teha mõningaid kokkuvõtteid, kuidas on muutunud noorkultide rümbakvaliteet, millised on muutused kvaliteedi hindamise võimalustes baasaretusfarmides ja lihatööstustes ning milline on noorkultide liha kvaliteet 2005. a andmetel.

Noorkuldid tapeti ja hinnati AS Valga ja Kehtna Seakasvatuse OÜ Lihatoöstustes.

Lihajõudluse hindamine toimus ristandaretusprogrammis "Marmorliha" esitatud searümpade hindamise metoodika alusel.

AS Valga Lihatoöstuses hinnati 164 noorkuldi rümba lihajõudlusnäitajad, nendest 117 olid eesti suure valge, 37 pjeträäni tõugu kuldi ning 10 ristandkuldi järglased. Eesti maatõugu kuldirümbad (107 rümpa) hinnati Kehtna Seakasvatuse OÜ Lihatoöstuses. Üldse oli kontrolli all 14 eesti maatõugu, 18 eesti suurt valget tõugu, 4 pjeträäni tõugu kultu ning 1 ristandkult (kokku 37).

Sead pärinesid lepingulistest baasaretusfarmidest: eesti maatõugu kuldid Kehtna Seakasvatuse OÜst, eesti suurt valget tõugu kuldid Saimre talust ja Pihlaka Farm OÜst, pjeträäni tõugu kuldid Pihlaka Farm OÜst.

Tabelis 1 on esitatud eespool nimetatud farmidest pärinevate noorkultide rümpade kvaliteedinäitajad tõugude lõikes. Kõige raskematena realiseeriti lihatööstusesse

eesti suurt valget tõugu kuldid (rümbamass 79,0 kg), järgnesid ristandkuldid, eesti maatõugu ja pjeträäni tõugu kuldid (vastavalt 78,4, 75,4 ja 74,2 kg). Võrreldes eelmiste aastatega on seafarmid hakanud lihatööstusesse realiseerima kulte suurema elumassiga. Realiseerimismassi suurenemine on tingitud lihatööstuste hinnapoliitikast, sest tööstus eelistab 70–85 kg rümpasid, makstes nende eest kõrgemat hinda. Pjeträäni tõugu kultide väiksem rümba realiseerimismass seletub sellega, et pärast testimist väljapraagitud noorkultide edasine nuumamine ei ole majanduslikult põhjendatud. Eesti maatõugu sigade suhteliselt väike realiseerimismass on ilmselt tingitud asjaolust, et sead tapetakse ja rümbad töödeldakse kohapeal majandi oma tapamajas.

Eesti maatõugu ja eesti suurt valget tõugu kultide rümbad olid soovitud pikad (vastavalt 105,6 ja 102,2 cm). Pjeträäni tõugu kuldid olid lühemad (96,2 cm), mis on ka loogiline, sest nende lihatööstustele realiseerimise mass oli väiksem.

Seljapekk oli valgetel tõugudel (eesti maatõug, eesti suur valge tõug), ristanditel ja pjeträäni tõugu kultidel soovitud õhuke (kõikumine 16,3–19,6 mm). Õhema keskmise seljapekiga olid eesti maatõugu kuldi rümbad (16,3 mm), järgnesid pjeträäni tõug ja ristandkuldid (17,3 mm). Kõikide tõugude kuldirümbad olid väga heade lihaomadustega.

Pjeträäni tõugu kultide järglaste rümbad olid suure lihassilma pindalaga (51,3 cm²) ja tailiha osatähtsusega

Tabel 1. Baasaretusfarmidest pärinevate noorkultide rümpade kvaliteedinäitajad tõuti 2005. a

Näitajad	Ühik	Eesti maatõug	Suur valge	Pjeträän	Ristandid*
Kontrollitud noorkulte	arv	14	18	4	1
Nende järglasi	arv	107	117	37	10
Rümba mass	kg	75,4	79,0	74,2	78,4
	s	7,8	8,6	6,0	5,1
Rümba pikkus	cm	105,6	102,2	96,2	100,1
	s	3,7	4,2	2,9	2,6
Seljapeki paksus 6.–7. roide kohal	mm	17,0	19,6	18,0	19,1
	s	3,9	4,1	3,1	3,0
Keskmise seljapeki paksus	mm	16,3	18,0	17,3	17,3
	s	2,7	2,9	2,1	1,5
Lihassilma pindala	cm ²	49,3	49,7	51,3	50,0
	s	6,3	6,3	4,3	2,1
Pekipindala	cm ²	14,5	13,0	12,2	14,7
	s	3,5	2,7	2,6	0,9
Lihasuse indeks **	suhe	0,30	0,26	0,24	0,30
	s	0,08	0,06	0,06	0,02
Lihaskoe happesus	pH	5,66	5,71	5,70	5,70
	s	0,08	0,09	0,10	0,09
Defektse lihaskoega rümpasid	%	7,0	1,2	4,7	2,8
Tailihasisaldus rümbas	%	61,1	61,8	62,0	62,6
	s	1,7	1,6	1,5	1,1
SEUROP-klassifikatsioon S***	%	82	86	89	100
E	%	18	14	11	0

* – hämpširi kult x pjeträäni emis; ** – pekipindala ja seljalihase lõikepinna suhe; *** – S lihaskude üle 60%, E 55–60%.

Foto 1. Pjeträäni kult Pihlaka Farmi OÜ-st (S. Tänavots)

Foto 2. Ristandkuldid Saimre talust (S. Tänavots)

rümbas (62,0%). Ristandsigadel olid eeltoodud näitajad samuti head (lihassilma pindala 50,0 cm² ja tailiha osatähtsus 62,6%). Valgetest tõugudest kuldid pärandasid järglastele häid lihaomadusi, neil olid taised rümbad.

Rümba lihasuse näitaja (lihasuse indeks) oli kõige madalam, seega parem pjeträäni tõugu kultide rümpadel (0,24), kõige halvem eesti maatõugu ja ristandkultide rümpadel (0,30). Hinnatud noorkultide rümbad kuulusid kõik SEUROP-klassifikatsiooni alusel S- ja E-klassi. S-klassi rümpi oli protsentuaalselt kõige rohkem ristandkultide ja pjeträäni tõugu kultide järglastel (vastavalt 100 ja 89%). Eesti suurel valgel ja eesti maatõul on vastavad näitajad 86 ja 82%.

Lihakvaliteedi kontrolliks mõõdeti 24 tundi pärast tapmist portatiivse pH-meetriga Sentron kõikidel jahtunud searümpadel selja pikima lihase happesus (pH). Analüüsist selgub, et enamiku kultide lihaskude oli normaalse kvaliteediga (pH vahemikus 5,6–6,3).

PSE-liha (hele, pehme, vesine) esines eesti maatõugu, eesti suurt valget ja pjeträäni tõugu ning ristandkultidel vastavalt 7,0, 1,2, 4,7 ja 2,8% rümpade koguarvust. DFD-liha (tume, tihe, kuiv) uuritud rümpadel ei leidunud.

Kõikide tõugude keskmisena pärandasid 2005. a. hinnatud kuldid järglastele õhukese seljapeki (18,6 mm), suure lihassilma (49,7 cm²) ja suure tailiha protsendi rümbas (61,5%). Rümbad olid pikad (102,5 cm). Noorkultide rümpadest (n = 271) kuulus SEUROP-klassifikatsiooni järgi S-klassi 85% ja E-klassi 15%, ülejäänud klassidesse kuuluvaid rümpi ei esinenud. Katsesigade seljalihase happesus (pH) oli 5,69. PSE- ja DFD-liha esines kõigi tõugude keskmisena 3,5%-l kontrollitud rümpadest.

Millised on muutused liha kvaliteedis tõuti ja aastati? Tõugude lõikes kontrolliti aastatel 2002–2005 eesti maatõust, eesti suurest valgest ja pjeträäni tõust vastavalt 370, 949 ja 178 noorkuldi järglast. Pjeträäni tõugu kuldid olid lühemad (93,9 cm), eesti maatõugu ja eesti suurt valget tõugu kuldid pikemad (vastavalt 103,2 ja 100,4 cm). Õhema seljapekiga olid eesti maatõugu kultide rümbad (17,7–18,0 mm). Seevastu pjeträäni tõugu kultide rümpadel olid suuremad lihassilmad – 50,4 cm², eesti maatõul ja eesti suurel valgel vastavalt 46,3 ja 47,7cm². Samuti oli pjeträäni tõugu sigade rümpades kõige rohkem lihaskude (60,6%), teistel tõugudel 59,7%. PSE- ja DFD-lihaga rümpade osatähtsus oli eesti maatõul 5%, eesti suurel valgel tõul 3% ja pjeträäni tõul 6%. SEUROP-klassifikat-

siooni alusel kuulus S-klassi eesti maatõust 53%, eesti suurest valgest tõust 48% ja pjeträäni tõust 59%.

Viimastel aastatel on vähenenud hinnatud noorkultide ja nende järglaste arv (tabel 2). 2002. a oli vaatluse all 60 kuldi 448 järglast, 2005. a oli nende arv vähenenud 37 kuldi ja 271 järglaseni. Noorkultide farmides üleskasvatamise vähenemise üheks põhjuseks on raskused nende realiseerimisega lihatööstustesse. Mitte kõik lihatööstused ei ole nõus tapmiseks vastu võtma noorkulte. Ka on kultide kasvatamise vähenemine tingitud kuldiliha hinna alandamisest lihatööstustes, võrreldes nuumikutega umbes 10%, samuti põllumajandusministri määrusega nr 128 23. detsembrist 2005. a „Tingimisi toidukõlbliku liha ja kompressoriumi meetodil uuritud liha märgistamise eeskiri toiduhügieeni tagamiseks” noorkultide liha lõhna probleemide tõstatumisest. Eeltoodud määrus kehtestati toiduseaduse § 26 lõike 4 alusel ning on kooskõlas Euroopa Parlamendi ja Euroopa Nõukogu määrusega (EÜ) nr 853/2004. Sellest lähtuvalt arvatakse soole iseäraliku lõhna olemasolul üle 80 kg rümbamassiga kuldi liha tingimisi toidukõlbliku liha hulka, mis utiliseeritakse. Siit tuleb oht kuldikasvatajatele, kel tuleks noorkuldid realiseerida lihatööstustele kindluse mõttes alla 80 kg rümbamassiga.

Rümbad on muutunud raskemaks (2002. a 72,6; 2005. a 77,1 kg). Eeltoodu on põhjustanud asjaolu, et viimastel aastatel on lihatööstused hakanud raskemate rümpade eest paremini tasuma (70–85 kg rümba hind on kõrgem).

Foto 3. Eesti suured valged kuldid Pihlaka Farmi OÜ-st (A. Juus)

Tabel 2. Noorkultide rümpade kvaliteedinäitajad aastati

Näitajad	Ühik	2002	2003	2004	2005
Kontrollitud noorkulte	arv	60	45	61	37
Nende järglasi	arv	448	427	382	271
Rümba mass	kg	72,6	74,5	76,7	77,1
Rümba pikkus	cm	98,9	99,1	101,6	102,5
Seljapeki paksus 6.–7. roide kohal	mm	19,3	19,3	19,9	18,6
Keskmine seljapeki paksus	mm	19,2	18,5	18,4	17,4
Lihassilma pindala	cm ²	46,3	48,2	47,9	49,7
Lihasuse indeks		0,34	0,30	0,29	0,28
Lihaskoe pH		5,75	5,73	5,68	5,69
Defektse lihaskoega (PSE, DFD) rümpade osatähtsus	%	4,0	2,9	2,8	3,5
Tailihasisaldus rümbas	%	58,3	60,0	60,5	61,5
SEUROP-klassifikatsioon	S	25	43	67	85
	E	68	55	33	15
	U	7	2	-	-

Tabel 3. Suuremad lihassilma pindalad tõugude lõikes

Sünnifarm	Kuldi nimi	Kuldi nr	Emise nr	Hindamise kuupäev	Lihassilma pindala cm ²	Tailiha %	pH
Eesti maatõug							
1101	Orden	916	1512	25.04.05	66,3	64,9	5,65
1101	Baltus	105	1913	13.06.05	65,3	61,0	5,70
1101	Fram	86	1663	25.04.05	64,2	62,5	5,65
Eesti suur valge tõug							
223	Koffi	3710	700	18.09.05	70,1	64,0	5,80
1460	Hudson	2958	3227	01.11.02	67,3	63,3	5,80
1460	Hudson	2958	3093	27.06.02	66,1	59,3	5,70
Pjeträäni tõug							
223	Zopfi	75082914	385	13.04.05	62,7	63,3	5,70
223	Magnet	375	652	17.06.05	62,2	64,8	5,60
223	Valor	598	427	11.03.04	61,6	63,1	5,65

1101 – Kehtna Seakasvatuse OÜ; 223 – Pihlaka Farm OÜ; 1460 – Saimre talu.

Sihipärase aretustöö tulemusena on paranenud rümpade lihasus. Searümpadel on seljapekk õhnenud (2002. a 19,2 mm, 2005. a 17,4 mm), seljalihase lõikepindala ja taisisaldus rümbas aga suurenenud (vastavalt 46,3 cm², 58,3%; ja 49,7 cm², 61,5%). Samuti on toimunud lihaskoe happesuse mõningane vähenemine (2002. a 5,75, 2005. a 5,69). Defektse lihaskoega (PSE-liha) rümpade osatähtsus on jäänud aastate jooksul enam-vähem samaks (kõikumine 2,8–4,0%). Eriti on suurenenud SEUROP-klassifikatsiooni järgi S-klassi rümpade arv (2002. a 25%, 2005. a 85%). Eeltoodule on kaasa aidanud emiste seemendamise seemendusjaamast pärit kõrge aretusväärtsuga spermaga, samuti importsperma kasutamine.

Tabelist 3 nähtub, et baasaretusfarmidest pärit kultide rümbad on hea lihasusega. Nii on eesti maatõust suurema lihassilma pindalaga kuldi Orden 916, eesti suurest val-

gest tõust kuldi Koffi 3710 ja pjeträäni tõust kuldi Zopfi 75082914 järglaste rümbad (vastavalt 66,3; 70,1 ja 62,7 cm²). Tabelis toodud suure lihassilmaga kultide rümbad on ka hea liha kvaliteediga (pH>5,6).

Tabelis 4 on esitatud suuremate järglaste arvuga hinnatud eesti maatõugu, eesti suurt valget ja pjeträäni tõugu kultide rümpade kvaliteedinäitajad. Raskemad on eesti maatõust kultide Fram 86, Kreon 48, eesti suurest valgest tõust Koffi 3710, Ingle 3890 ning pjeträäni tõust Magnet 372 ja 375 rümbad. Pikemad olid eesti maatõust kultide Kreon 48, Fram 86, Goldberg 340, eesti suurest valgest tõust kultide Koffi 3710, Julma 4022, Kelsi 5075 järglaste rümbad. Hinnatud kultidest on enamik õhukese seljapeki ja suure lihassilmaga. Õhema seljapekiga on eesti maatõust kultide Eple ja Goldberg 340, eesti suurest valgest tõust Julma 4022, Kelsi 5075 ja pjeträäni tõust Bagat

Foto 4. Eesti maatõugu emised OÜst Estpig (A. Juus)

47233631 rümbad. Lihaskoerikkamad on eesti maatõust kultide Goldberg 340, Baltus 103, Kreon 48, eesti suurest valgest tõust kultide Kelsi 5075, Kohno 4021, Koffi 3710 ning pjeträäni tõust Bagat 47233631, Magnet 375 ja 372 järglased.

Lähtuvalt aretusprogrammist “Marmorliha” on lähiaastatel jätkuvalt sigade aretuses eesmärkideks sugusigade lihaomaduste, liha kvaliteedinäitajate ja emiste viljakusnäitajate parandamine, samuti sigade kasvukiiruse suurendamine.

2005. a ületasid baasaretusfarmidest pärinevad eesti maatõugu ja eesti suurt valget tõugu sead lihassilma pindalalt 5 aasta perspektiivis püstitatud lähieesmärgid (eesmärk 48,0 cm²). Eesmärgi lähedale (51,3 cm²) jõudsid lihassilma pindala poolest ka pjeträäni tõugu sead (52 cm²). Soovitud näitajateni on jõudmas eesti seatõud ka tailihasisalduse osatähtsuse poolest rümbas. Vaatamata rümpade lihaseuse paranemisele pole õnneks defektse lihaskoega searümpade osatähtsus suurenenud. Kokkuvõttes võib öelda, et praegused tulemused näitavad lähenevust lõppeesmärkidele kõikide näitajate osas.

2006. a täiendatakse aretusprogrammi “Marmorliha” mitmeid suundi. Koostöös lihatööstustega (tapamajadega) rakendatakse aretusprogrammi lõpp-produkti kontrolli, mille all mõeldakse süstemaatilist lõppristandite lihakvaliteedi analüüsi. Liha ja rümba kvaliteedist lähtuvalt selgitatakse välja aretusprogrammile sobilikumad ristamisskeemid.

Liha kvaliteedi osas on programmis eesmärgiks liha ühtluse parandamine, et saavutada tarbijale või eri sealiini tüübile sobivat liha maitset ja välimust (tõule või liinile vastava liha kvaliteedi tagamine). Samuti on eesmärgiks parandada rümba morfoloogilist struktuuri kuni defineeritud optimaalse piirini lõpp-produktis. Soovitakse ka lihakvaliteedi parandamist (veesiduvus, värvus, happesus jt).

Tabel 4. Mõned baasaretusfarmide noorkultide järglaste rümpade kvaliteedinäitajad 2005. a

Kuldi nimi ja number	Kontrollitud järglaste arv	Rümba mass kg	Rümba pikkus cm	Seljapeki paksus mm		Tailiha osatähtsus rümbas %	Lihassilma-pindala cm ²	Lihaseuse indeks
				6.-7. roide kohal	keskmine			
Eesti maatõug								
Fram 86	22	79,5	107,7	19,0	17,9	60,3	48,5	0,37
Eple 460	21	73,2	105,3	16,0	15,6	61,4	48,3	0,28
Goldberg 340	14	75,7	105,4	16,3	15,6	61,1	50,6	0,28
Kreon 48	9	81,7	108,0	17,1	16,2	61,9	52,5	0,29
Baltus 105	8	70,4	100,9	19,9	18,4	60,4	48,2	0,34
Nabu 192	7	73,2	106,6	16,3	15,8	60,3	48,9	0,25
Baltus 103	6	73,7	103,8	18,2	17,5	61,2	53,8	0,26
Eesti suur valge tõug								
Julma 4022	20	78,5	102,6	18,5	17,2	62,7	49,1	0,21
Kelsi 5075	12	79,3	102,4	20,2	17,4	62,4	51,5	0,24
Admiral 759	8	77,0	100,1	20,1	18,7	61,2	46,9	0,28
Tamppi 4017	7	79,9	100,9	21,0	19,7	60,6	47,1	0,32
Tamppi 4024	7	79,0	100,0	22,1	19,7	61,4	48,3	0,32
Polis 5006	7	76,1	99,0	20,6	18,5	61,0	46,6	0,30
Koffi 3710	6	94,1	109,3	23,2	21,0	62,4	61,5	0,24
Kohno 4021	6	83,1	101,2	20,8	19,4	62,0	50,3	0,27
Ingle 3890	5	81,4	101,6	21,8	19,9	60,0	46,1	0,30
Pjeträän								
Magnet 372	20	75,8	96,6	17,8	16,7	61,7	50,6	0,25
Magnet 375	10	73,7	96,3	18,8	17,6	62,3	52,5	0,23
Zopfi 75082914	5	71,1	94,0	17,8	17,4	61,4	50,3	0,24
Bagat 47233631	2	69,1	97,5	17,0	16,4	64,5	54,6	0,17

Kui siiani hinnati ainult baasaretusfarmidest pärinevate noorkultide liha kvaliteeti, siis nüüd on lisaks eeltoodule plaanis võtta vaatluse alla ka ristandsead. Kvaliteedi hindamine toimub lisaks suurtele lihatööstustele ka aretusühistu liikmesfarmide väikestes tapamajades. Seni kasutati neis lihatööstustes, kus tailihamõõtur Ultra FOM 300 puudus, rümba tailihasisalduse määramiseks ZP-meetodit (nn kahe punkti meetod). Et aga see meetod ei ole Eestis tunnustatud, hangib Eesti Tõusigade Aretusühistu Taani firmalt SFK-Technology Eestis kontrollkat-

sed läbinud ja aktsepteeritud tailihasisalduse määramise seadme Intrascopet. See on mehaaniline searümpade tailihamõõtur, mis ei ole ühendatud arvutiga. Intrascopet'i mõõtmistulemus saadakse visuaalselt: klassifitseerija loeb rümba pekipaksuse seadme mõõteskaalalt. Samuti on lähitulevikus plaanis täiendada aparatuuri liha kvaliteedi määramise osas (nt Opto Star liha värvuse määramiseks).

JÕUDLUSKONTROLL

Jõudluskontrolli Keskusel on õigus ICARi eritemplit kasutada

Kaivo Ilves
JKK direktor

ICAR on Rahvusvaheline Jõudluskontrolli Komitee, mille ingliskeelne nimi on *International Committee for Animal Recording*. ICAR loodi 1951. aastal ja praegu on ICARil 63 liikmesorganisatsiooni 46 riigist. ICARi eesmärgiks on loomade jõudluskontrolli arendamine, meetodite väljatöötamine, standardiseerimine ning vastavasisulise info- ja teabelevi soodustamine (artiklid, publikatsioonid, seminarid, konverentsid). ICAR tegeleb järgmistega: loomade identifitseerimine, toodangu arvutamine, geneetiline hindamine (standardid, meetodid) eesmärgiga suurendada loomakasvatuse kasumlikkust. Põhiliselt tegeldakse piimaveistega, kuid samuti piimalammaste, kitsede, pühvlite, lihavesi ja suure tõenäosusega tulevikus ka sigadega. Et tegevusvaldkond on suhteliselt lai, siis tegutseb ICARi juures hulgaliselt töögrupe ja alamkomiteesid, millest tuntuim on kindlasti INTERBULL, mis tegeleb veiste rahvusvahelise hindamisega. Eesti on ICARi liige aastast 1995. Täpsemalt saab ICARist lugeda aadressil www.icar.org

Mis on ICARi eritempel? Kui ICAR kirjutab ette jõudluskontrolli reeglid, siis organisatsiooni kuuluvad liikmed juhivad neist reeglitest. Eritempel on sisuliselt kvaliteedimärk, et organisatsioon on ICARi poolt kontrollitud ja kõik andmed on usaldusväärsed.

Kuidas see puudutab Eestit?

2004. aasta lõpul saatis Jõudluskontrolli Keskus ICARile eritempli taotluse. Käesoleva aasta veebruaris külastasid Eestit kaks ICARi juhatuse liiget, Andrea Rosati (peasekretär) ja Frank Armitage (asepresident), kes kontrollisid Eestis toimivat süsteemi ja seda, kuidas vastab meie poolt kirjeldatu tegelikkusele. Kontrollimise käigus tutvuti identifitseerimissüsteemiga, kontrollilüpsiga farmis, piimaproovide kogumissüsteemiga, piimaproovide analüüsimisega, piim-

Foto 1. Frank Armitage (vasakul) ja Andrea Rosati JKK piimalaboris
(K. Ilves)

malabori tulemustega rahvusvahelistel võrdlustestidel, sündmuste sisestamisega, andmete töötlemise ja avaldamisega, andmete säilitamisega, jõudlusandmete kontrollimisega, geneetilise hindamisega, jõudlusandmete kogujate koolitamisega ja piima mõõtmisvahendite kontrollimisega.

Kontrolliti nii Jõudluskontrolli Keskuse kontoris ja piimalaboris kui ka farmis toimuvat. Seepärast oli programmi plaanitud ka kolm farmikülastust: Haage Agro OÜ, Põlva Agro OÜ ja Soone Farm OÜ. Külalised tutvusid Eesti farmide olukorraga, kontrollisid loomade identifitseerimist, jõudlusandmete kogumist ja edastamist ning vaatlesid kontrollilüpsi läbiviimist. Pärast külastust saadeti Jõudluskontrolli Keskusele ning kõigile ICARi juhatuse liikmetele ametlik kokkuvõtte külastusest, kus kirjeldati nähtut ja anti hinnang jõudluskontrolli süsteemile.

Pärast juhatuse positiivset otsust oli eritempli kasutamise õiguseks vajalik veel ICARi üldkogu heakskiit. Käesoleva aasta 7. juunil võeti Kuopios toimunud ICARi üldkogul vastu otsus, mis annab Eestile

Foto. ICARi eritempel
(K. Ilves)

õiguse kasutada ICARi eritemplit. Täna seisuga on 28 organisatsioonil õigus eritemplit kasutada ja kahjuks puuduvad ametlikud andmed riikidest, kes on taotlenud, kuid kellele ei ole vastavat õigust antud. Küll on teada üksikud juhtumid, kus on tehtud kontrollvisiit, kuid ei ole jõutud positiivse tulemuseni või on antud lisa-aeg puuduste likvideerimiseks. Meie lähiriikidest omavad ICARi eritempli kasutusõigust Läti, Norra, Rootsi, Soome ja Taani.

Mida annab ICARi eritempel Jõudluskontrolli Kes- kusele? Eelkõige kindluse, et me teeme jõudluskontrolli õigesti. Pikemas perspektiivis saab loota ICARi eritempli kasu näha ka loomade ostu-müügi tehingute sõl- mimisel.

Kokkuvõtlikult võib öelda, et Eesti piimaveiste jõudlus- kontrolli süsteemi peeti väga heaks ja leiti, et meilt oleks paljudel riikidel nii mõndagi õppida. Samuti jätsid kõik kolm külastatud farmi meie kontrollijatele väga hea mul- je, seda nii jõudluskontrolli osas kui ka laiemas plaanis.

H O B U S E D

Noorhobuste jõudluskatsete kokkuvõte

Andres Kallaste

Eesti Hobusekasvatajate Selts

Tänavused noorhobuste jõudluskatsed viidi läbi Tori Hobusekasvanduse 150. aastapäeva ürituste raames. See tõi hobusekasvatajatele teatud määral suuremad kohustu- sed nii hobuste ettevalmistamisel kui näitustel esinemisel. Rõõm on tõdeda, et hobuste omanikud-kasvatajad said sellest hästi aru ja üritusi võib lugeda kordaläinuteks.

Tori tõugu noorhobuste jõudluskatsetel 15. juunil Tori Hobusekasvanduses hinnati hobuseid kahes grupis:

I grupp – hobused, kelle mõlemad vanemad on tori tõu- gu;

II grupp – hobused, kelle isa on aretusprogrammiga lubatud, kuid kes ei ole tori tõugu.

Kõrgemad hinded anti täkkude Premial 13 571 T, Arhippos 13 535 T, Casanova 13 581 T ja Carry's Son 13 611 T järglastele.

Eesti tõugu noorhobuste jõudluskatsed korraldati 19. augustil Kõljalas Saaremaal.

Eesti tõugu noorhobustest oli lõppülevaatusel esitatud väga häid noori märasid ning veidi tagasihoidlikum valik täkkudest. Kaheaastasi paremaid takke soovitakse näha järgmisel aastal jõudluskatsetel. Tunnustamiseks esitati kolmeaastased täkid Apollo, omanik OÜ Voore Tallid, Rikošet Tihuse Turismitalust ja viieaastane täkk Agent, omanik Jaan-Aleksander Rooda.

Noorhobuste (snd 2004. a) jõudluskatsete tulemused 2006. aastal

Tabel 1. Tori tõug. Hindajad: Eero Agarmaa, Enn Ehastu, Jüri Villemson, Tõnu Rähn

Jrk nr	Nimi	Omanik	Isa	Ema									
					Tüüp	Keha	Jalad	Samm	Traav	Hüpe	Üldmulje	Kokku	Auhind
Täkid													
1.	Coraan	Andres Kallaste	Casanova	Herbina	9	9	8	8	8	8	8	58	kõrgem
2.	Caribo	Andres Kallaste	Carry's Son	Liira	9	9	7	7	8	8	9	57	I auhind
3.	Peiker	Tori HK	Preester	Bermuda	8	8	8	7	7	7	8	53	I auhind
4.	Amicor	Tori HK	Arhippos	Hansa	8	8	8	7	7	7	8	53	I auhind
5.	Pippin	Topi Mõis OÜ	Premial	Anette	8	8	8	7	7	7	7	52	I auhind
6.	Aldus	Topi Mõis OÜ	Arhippos	Aldona	8	8	7	7	7	6	7	50	I auhind
7.	Prometheus	Aire Saarm	Poedinok	Donna	7	7	7	7	7	6	7	48	II auhind
8.	Aristoteles-MS	Marko Suvisild	Arhippos	Tella	7	7	6	7	7	7	7	48	II auhind
Märad													
1.	Carma	Andres Kallaste	Carry's Son	Pagiira	9	9	8	8	8	8	9	59	kõrgem
2.	Päike	Topi Mõis OÜ	Premial	Dagma	9	8	7	8	7	9	8	56	I auhind
3.	Carinda	Andres Kallaste	Carry's Son	Corrida	8	8	8	7	8	8	8	55	I auhind
4.	Athena	Konuvere Tall OÜ	Albion	Landa	8	8	7	7	8	8	8	54	I auhind
5.	Canberra	Topi Mõis OÜ	Carry's Son	Arabella	7	7	8	8	8	8	7	53	I auhind
6.	Arhipa	Heimtali HK	Arhippos	Lee	8	8	7	7	7	8	8	53	I auhind
7.	Clarissa	Trandeston OÜ	Carry's Son	Carina	8	8	7	7	7	7	7	51	I auhind

Foto 1. Hüppel tori tõugu parim noortäkk Coraan, kasvataja Andres Kallaste (K. Sepp)

Foto 3. Eesti tõu parimad täkud (vasakult) Räppar (om M. Kivisoo), Radar (om Pihlta HK) ja Ardo (om U. Sepp) (K. Sepp)

Foto 2. Parimad tori tõugu märad, raudjas Päike, kasvataja Aldo Vaan ja kõrb mära Carma, kasvataja Andres Kallaste (K. Sepp)

Foto 4. Parimad eesti tõu märad (vasakult) võitja Aprilla (Pihlta HK), I reservvõitja Vipi (om K. ja M. Allmägi) ja II reservvõitja Tebora (om M. Kokla) (K. Sepp)

Tabel 2. Eesti hobune. Hindajad: Andres Kallaste, Valdu Laid, Urve Kaasiku

Jrk nr	Nimi	Omanik	Isa	Ema									
					Tüüp	Keha	Jalad	Samm	Traav	Hüpe	Üldmulje	Kokku	Auhind
Täkid													
1.	Räppar	Tihuse Turismitalu OÜ	Regaal	Eetika	8.0	8.5	7.5	6.5	7.0	7.0	8.0	52.5	I auhind
2.	Radar	Pihlta HK	Rosett	Eda	8.0	7.5	8.0	8.0	8.0	8.0	8.0	55.5	I auhind
3.	Ardo	Urmas Sepp	Aksel	Rossa	8.0	8.0	8.0	7.0	7.5	8.5	8.5	55.5	I auhind
4.	Timander	Aita Naanu	Tollar	Elmira	7.5	7.5	7.5	8.0	7.5	7.0	8.0	53.0	I auhind
5.	Rats	Jaan-A. Rooda	Rolf	Rimma	6.0	6.0	7.0	8.0	8.0	7.0	7.0	49.0	I auhind
6.	Lord	Andrus Johanson	Laasik	Arda	7.0	6.5	7.0	7.0	7.0	7.0	7.0	48.5	I auhind
Märad													
1.	Aprilla	Pihlta HK	Aku	Epp	8.0	8.0	7.0	7.5	8.0	8.0	8.0	54.5	I auhind
2.	Vipi	Kaili ja Marek Allmägi	Vihur	Eske	8.0	8.0	7.0	7.0	7.5	7.0	8.0	52.5	I auhind
3.	Tebora	Mariann Kokla	Taigur	Tukra	7.5	7.5	8.0	9.0	8.0	7.5	8.0	55.5	I auhind
4.	Anja	Pihlta HK	Aku	Vilja	8.0	7.5	6.5	8.0	8.0	8.5	8.5	55.0	I auhind
5.	Viki	Roomet Vahtras	Vihur	Este	8.0	8.5	8.0	7.0	7.0	7.5	8.5	55.0	I auhind
6.	Anabella	Tika Talu OÜ	Anakee	Arabella	8.0	7.5	7.5	8.0	7.5	8.0	8.0	54.5	I auhind
7.	Roxana	Aili Kirst	Rojaal	Elba	8.0	8.0	7.0	7.5	7.5	8.0	8.0	54.0	I auhind
8.	Allee	Martin Kivisoo	Aaren	Reliikvia	8.0	7.5	7.5	7.0	7.5	8.0	8.0	53.5	I auhind
9.	Väike Veera	Madis Kiiver	Vend Voitka	Tamara	7.5	7.5	6.0	7.0	7.0	7.5	7.0	49.5	I auhind

Foto 6. Peep Puna, Kairi Drabtsinskaja ja Albrecht Warnecke (Saksamaa), parima trakeeni märaga Pallada (K. Sepp)

Foto 5. Zeus II Nuimäe Tallidest, parim täkk 2006, Omanikud Tiit Mais, Piia Vilu ja A. Warnecke (K. Sepp)

Näitusel esitatu põhjal on parimad kasvatajad Pihla Hobusekasvandus, Roomet Vahtrase hobusekasvandus ja Martin Kivisoo Tihuse Turismitalu. Hobusekasvatajad on tänulikud Aili ja Kalvar Igele, kes eesti hobuste näitusele sära juurde andsid, kui Tika talu eesti tõugu hobused koolisõidus esinesid.

Trakeeni tõugu noorhobuste jõudluskatsed korraldati 25. augustil Heimtali Hobusekasvanduses. Hindamiskomisjoni koosseisus oli kõrvuti Andse Kallaste ja Mirje Laiapeaga Saksamaa Trakeeni Liidu poolt kohtunik Albrecht Warnecke. Parimaks trakeeni tõugu noortäkuks tunnistati Piia Vilu ja Tiit Maisa kasvatatud Zeus II Nuimäe Tallidest Viljandimaalt. Parimaks trakeeni tõugu noormä-

raks hinnati legendaarse trakeeni täku Palladium järglane Pallada Heimtali Hobusekasvandusest.

Hea koostöö kinnitajaks Saksamaa Trakeeni Liiduga on nende esindajate 3. septembri külaskäik Eestisse, kui oldi laevareisil ja trakeenidega tutvuti pool päeva. Külalisi võttis meeldivalt vastu Heli Junnila Kurtnas. Esitati parimaid trakeene Heimtali Hobusekasvandusest, Nuimäe Tallidest, Jüri Somelari, Ülo Kiiveri ja Andres Kiive kasvandusest. Delegatsiooni koosseisus olid teiste hulgas Trakeeni Liidu juht Lars Gehrman ja maailma üks nimekamaid koolisõitjaid, olümpiahõbe, Ulla Salzgeber, kellele hakkas silma üks Heimtali Hobusekasvanduse noor täkk.

Tabel 3. Trakeeni tõug. Hindajad: Andres Kallaste, Mirje Laiapea ja Albrecht Warnecke

Jrk nr	Nimi	Omanik	Isa	Ema	Tüüp	Keha	Jalad	Samm	Traav	Hüpe	Üldmulje	Kokku	Auhind
Täkid													
1.	Zeus II	Anakard OÜ	The Sire Hot	Zuzi	7.5	7.5	7.0	7.5	8.0	7.0	7.5	52.0	I auhind
2.	Essen	Heimtali HK	Preston	Ersti	8.0	7.5	7.5	7.0	7.0	7.0	7.0	51.0	I auhind
3.	Argent	Meeli Lehtsaar	Heops	Amfora	7.0	7.5	7.5	7.5	7.0	7.5	7.5	51.5	I auhind
4.	Veritas	Anakard OÜ	Heops	Veneetsia	8.0	7.0	7.0	7.5	7.0	7.5	7.5	51.5	I auhind
5.	Olle	Uuno-P. Teemusk	Palladium	Orlanda	7.5	7.5	7.0	6.5	6.5	7.5	7.0	49.5	I auhind
Märad													
1.	Pallada	Heimtali HK	Palladium	Presli	8.0	8.0	8.0	7.0	7.5	7.5	8.5	56.5	I auhind
2.	Minora	Heimtali HK	Heops	Melodia	8.0	7.5	6.5	7.0	7.0	7.0	7.5	50.5	I auhind
3.	Milana	Heimtali HK	Heops	Millenna	8.5	8.0	6.5	7.5	6.0	7.0	7.0	50.5	I auhind
4.	Paola	Heimtali HK	Heops	Pavana	7.0	7.5	7.0	7.0	7.0	7.0	6.5	49.0	I auhind
5.	Andra	Heimtali HK	Preston	Andromeda	8.0	7.5	7.0	6.5	7.0	7.0	7.0	50.0	I auhind
6.	Euterpe	Andres Kiive	Prospero	Europe	7.0	7.0	7.0	7.0	8.0	7.0	7.5	50.5	I auhind
7.	Akira-MS	Marko Suvisild	Thetford	Arletta	7.0	6.5	7.0	7.0	7.0	7.0	7.0	48.5	I auhind
8.	Gypsy	Vilve Tammearu	Papillion	Garra	6.5	6.5	7.0	6.0	6.5	7.0	6.0	45.0	II auhind
9.	Platina	Heimtali HK	Palladium	Pizza	8.5	8.0	6.0	6.5	6.0	6.0	7.0	48.0	II auhind
Hannoveri tõug													
1.	Ladycruiser	Anakard oü	Landcruiser	Preti	7.5	7.5	7.5	7.5	8.0	7.0	8.0	53.0	I auhind

Hobuste sõidu- ja veokatsed Tori Hobusekasvanduses

Andres Kallaste

Eesti Hobusekasvatajate Selts

Igal aastal juunis katsetavad oma hobuseid rakendihoobuste katsel tori, eesti ja eesti raskeveohobuste kasvatajad. Tänavu oli võistlus kindlasti pidulikum, kui nii osavõtjad kui pealtvaatajad tegutsesid Tori Hobusekasvanduse 150. aastapäeva tähistamise meeleolus. Nii võis sel päeval näha ringrajal hobuseid ohjamas ka vanu tegijaid, meistertreener Maret Mikku ja Silvia Keskküla, seekord Tori Hobusekasvanduse Lamoorega. Rahvusvahelist tunnustust tori hobusele näitasid Marja Hietakorpi ja Tiina Jääskeläinen Soomest ning Tekla Fritzoni meeskond Rootsist.

Foto. Peeter Nurmik Homerosega

(K. Sepp)

Vanemate hobuste kolmevõistlus						
I koht	Ame 24483 T	2000	i. Ailur	e. Doora	om. Peeter Nurmik	
II koht	Hella 24653T	1995	i. Ukkur	e. Halle	om. Mihkel Kaljumäe	
III koht	Ulli	1992	i. Unikaal	e. Ulla	om. Tiiu Tamm	
Vanemate hobuste kahevõistlus						
I koht	Lamoore 24 521T	1999	i. Lakmus	e. Amoore	om. Tori HK	sõitja Andrus Kallaste
II koht	Hatsu 23625 T	1990	i. Haarem	e. Heede	om. M.Meresmaa	sõitja Eve Haggi
III koht	Hillinois	1998	i. Hiirik	e. Helti	om. M.Hietakorpi	sõitja J.Kallaste

Tori tõugu noorhobused

I koht	Heera	2003	i. Hiirik	e. Herga	om. Tori HK,	sõitja Andrus Kallaste
II koht	Plika	2002	i. Promenaad	e. Hasko	om. Jäneda HK	sõitja Helle Persitski
III koht	Arhipel	2003	i. Arhippos	e. Liira	om. Andres Kallaste	sõitja Margus Kallaste
IV koht	Pranka	2003	i. Preester	e. Hoidi	om. Tori HK	sõitja Jaanus Kallaste

Eesti Hobusekasvatajate Selts tunnustas auhindadega kavas olnud alade parimaid. Marja Hietakorpile Soomest anti üle auhind suurte teenete eest tori hobuste rakendikatsete toetamise ja tori hobuse väärtustamise eest nii Eestis kui ka Soomes.

Võistlusaladeks oli 1 km traavi, 1 km sammu ja kaugusvedu (tabel). Parim eesti raskeveohobune oli Ramona 6227ER, kes kuulub OÜ Kõpu Talule Pärnumaal, ja täkkudest katsetati Kuningat 2184ER, omanik Viktoria Kaasik.

XII eesti raskeveohobuste päev

Andres Kallaste

Eesti Hobusekasvatajate Selts

Viru-Nigula muuseumi pargis toimunud eesti raskeveohobuste kasvatajate selle aasta suurüritus tõi kokku palju huvilisi, endisi tõuaretajaid ja noori hobusekasvatajaid. Tervituskõnedega astusid üles ETLLi president Olev

Saveli, VTA peadirektori asetäitja Katrin Reili, Viru-Nigula vallavanem Raivo Heinmets, EHSi president Hillar Kald ja astroloog Igor Mang.

Hobupäeva eesmärk oli tutvustada ja propageerida eesti raskeveo tõugu hobuseid, mis täideti 100%liselt. Tõug on kriitilises olukorras, sest loomade arv on väike ja noorhobuseid vähe. Ürituse nõrgem pool oligi kindlasti noorhobuste vähesus. Tõu säilimisele ja aretustöö edasiviimisele

Täkkude näitus					
1. Kapten	1999	i. Kaunis	e. Eltu	I auhind (tunnustus)	S. Turu
2. Kaspar 2173 ER	1996	i. Kaun	e. Rumba	I auhind	K. Sepp
3. Hospadin 2177 ER	1997	i. Herold	e. Kerri	I auhind	S. Turu
Märade näitus					
1. Kai 6256 ER	1998	i. Kaunis	e. Vaara	I auhind	T. Saarpuu
2. Elegia	2003	i. Eksport	e. Ragna	I auhind (noorhobune)	E. Raadik
3. Vaara 5840 ER	1981	i. Vivat	e. Võlu	I auhind	M. Kapstas
4. Killu 6097 ER	1987	i. Kaunis	e. Eleegia	I auhind	M. Kalme
5. Relli 6139 ER	1988	i. Runo	e. Vaie	I auhind	E. Tõnissoo
6. Toksi 6211 ER	1991	i. Tõll	e. Viire	I auhind	M. Kapstas
7. Natalja	2001	i. Naksur	e. Ragna	I auhind	K. Jõgi

Vigursõit			
I koht	Killu 6097ER	sõitja Arvi Annimäe	
II koht	Natalja	sõitja Katrin Jõgi	
III koht	Kaspar 2137 ER	sõitja Margus Kallaste	
Tünnisõit			
I koht	Elegia	sõitja Elerin Raadik	
II koht	Killu 6097ER	sõitja Arvi Annimäe	
III koht	Natalja	sõitja Katrin Jõgi	
Maksimaalvedu			
I koht	Toksi 6211 ER	Kalev Kapstas	tulemus 1800 kg kelguga 5 m76 sm
II koht	Killu 6097ER	Arvi Annimäe	tulemus 1800 kg kelguga 5 m
III koht	Relli 6139ER	Enn Tõnissoo	tulemus 1600 kg kelguga

annavad uut jõudu noored hobusekasvatavad. Näiteks Harjumaal sel aastal hobutalli ehitanud ja endale mitmeid eesti raskeveohobuseid muretsenud Sanna Turu osales Viru-Nigula üritusel kahe hobusega. Eesti raskeveohobuste kasvatamine on levimas üle Eesti ning on hea, et sellistel seltsi korraldatud üritustel, kohtuvad noored ja vanad tegijad. Eesti Tõuloomakasvatuse Liidu poolt tun-

nustati Viru-Nigula kauaaegse hobusekasvatava Milvi Kapstase tööd.

Hobuseid esitati nii näitusel, rakendis, ratsa kui ka veo- kelgu ees. Hindamiskomisjoni kuulusid kauaaegne Eesti Hobusekasvatavate Seltsi töötaja Eero Agarmaa, emeriit- professor Olev Saveli ja EHSi aretustöö juhataja Andres Kallaste.

K R O O N I K A

Kõige mõjukam veiste näitus Rootsis

Tõnu Põlluäär

ETKÜ tõuraamatu- ja aretusosakonna juhataja

18.–21. oktoobrini toimub Jönköpingis Rootsi Kuningriigi suurim veiste ja farmitehnoloogia näitus. Elmia põllumajandus-, elusloomade ja tehnoloogia näitusel on pikad traditsioonid ning tugev positsioon Rootsi põllumajanduses üldse. Esimene taoline üritus toimus aastal 1961. ja viimasel näitusel 2003. aastal oli üle 26 000 külastaja.

Elmia põllumajandus- ja tehnoloogiameess on koht, kus kohtutakse Rootsi tipparetajatega ja vaadatakse parimaid aretusloomi. See on kohtumispaik ka Rootsi farmitöös-

Foto. Elmia põllumajandus- ja tehnoloogiameess (Infovoldik)

tuse huvilistele. Mess näitab viimaseid uuendusi loomakasvatuse juhtimises ja farmitehnoloogias.

Elmia ärijuhi Magnus Ringquisti sõnul esitletakse nelja päeva jooksul üle 300 tippklassi veise, seega üle 70 veise enam kui eales varem. Koostöösse on haaratud rootsi holsteini, punasekirju, džörsi ja äärširi aretusorganisatsioonid. Näitust teatakse Euroopas ja Elmiasse oodatakse palju väliskülalisi. Farmerid Euroopas on teadlikud Rootsi veiste heast tasemest.

Näitusel kohtuvad farmerid, tootjad ja ametnikud ühisel foorumitel, kus võetakse vastu tähtsaid otsuseid.

Neljal päeval on programm väga tihe. Kolmapäeval, 18. oktoobril kell 11–16 demonstreeritakse piima- ja lihaveisetõuge. Neljapäeval (10–16) toimub kahes ringis lihaveisetõugude ja reedel piimatõugude konkurs. Laupäev on pühendatud eelmiste päevade finalistide konkursile, et selgitada parimatest parimad. Detailne kava on olemas Eesti Tõuloomakasvatavate Ühistus.

Maakarja kasvatajad Lätis

pm-mag Käde Kalamees
EK Selts

Seekordsed eesti maakarja kasvatajate suvepäevad toimusid Lätis 24. augustil. Suvepäevadest osavõtt oli rohkearvuline – bussitais maakarja kasvatajaid oli huvitatud, milline on olukord Lätis nende kohaliku ja ohustatud läti sinise tõu aretusega. Seal nähtu annab veel tükil ajal mõlemisainet.

Meid võeti hästi vastu, kogu reisi vältel oli saatjaks Läti Sinise Tõu Aretajate Assotsiatsiooni tegevdirektor ja ühtlasi ka Läti Põllumajandusülikooli Agrobiotehnoloogia Instituudi teadusdoktor Ziedonis Grislis koos mikrobussitäre põllumajandusülikooli rahvaga. Läti tutvustamine algas esimesel päeval Salaca jõe kaunil liivakaldal, mis meenutas Ahja jõe ürgorgu. Edasi külastasime ühte väiksemat, Antonina Luste farmi Valmiera maakonnas, kus oli esindatud viis tõugu, sealhulgas üks läti sinine lehm ja päevavanune pullvasikas.

Järgnevalt käisime Burtnieki hobusekasvanduses, millele kuulub 800 ha maad ja 200 hobust. Kasvanduse hobused on osalenud Sidney ja Ateena olümpiamängudel, kus saavutati kõrgeid kohti. Noored ratsutajad demonstreerisid kasvanduse kaunimaid tække. Uhkusega mainiti, et selles hobusekasvanduses on Baltikumi täiuslikum hobuste-alane raamatukogu.

Esimesel päeval külastasime veel Valmiera maakonnas Dzintra Sirante farmi, kus oli neli läti sinist lehma ja mullikas. Dr Grislis näitas selle karja kaunimat ja suuretoodangulist läti sinist tõugu lehma, kelle laktatsiooni-

Foto 2. Dr Ziedonis Grislis koos külalistega (A. Veidenberg)

toodang ületas 5700 kg ja kes on valitud pulliemaks, kuigi ta ei ole puhtatõuline veis.

Õhtuks jõudsimme Smilteneisse, kus toimus lätlastega ühine seminar. Eesti poolelt oli kolm ja lätlastelt viis ettekannet. Huvitavaim ettekanne oli dr Ziedonis Grisliselt läti sinise tõu kohta. Riik on ära teinud suure töö läti siniste veiste andmete kogumisel, elektroonilisse andmebaasi on kantud majapidamiste kaupa kõik läti sinise tõu omanikud koos karja pildiga. Nii on võimalik igal läti sinisest veisest huvitatul leida kontakt meeldiva karja omanikuga ja temaga suhelda. Esimene päev lõppes piduliku õhtusöögiga.

Teisel päeval külastasime juba suuremaid farme. Ainult läti sinist karja pidavaid farme Lätis kahjuks ei olegi ja tavaline on mitme tõu koospidamine. Igor Koljušenko kari asub Valka maakonnas ning koos teiste tõugudega on tal viis läti sinist lehma ja mullikat. Pererahvas on uhke, et neil on oma kodumaine tõug ja nad tahavad nende arvukust suurendada.

Viimasena külastasime kauni heakorrasusega Janis Ciekurzniise 40lehmalist farmi, kus oli ka 9 läti sinist veist. Karjaaretust alustati kahest läti sinisest lehmas, kelle põlvnemine oli teadmata. Siiani oli veel karjas üks esiema Saule, sündinud 1993. a. Vestluses peremees Janisega selgus, et tema tahab läti sinist karja aretada just seetõttu, et nende söödavajadus on väiksem. Peremees ütles, et tal on mõttekam pidada kahte sinist veist, kes söövad kokku sama palju kui üks holsteini lehm, kuid piimatoodang on neil kahe peale suurem ja lisaks püsivad nad ka karjas parema tervise tõttu kauem.

Foto 1. K. Kalamees ja A. Veidenberg läti halli tõu esindajaga (K. Kalamees)

Läti riigi soosiv poliitika ohustatud tõu aretuseks ja säilituseks on viinud selleni, et 2006. aastal on veiste registris juba 990 läti sinist veist, kellest umbes 500 saavad ohustatud tõu toetust. Võrdluseks olgu öeldud, et 1996. aastal oli jõudluskontrolli all ainult 16 läti sinist lehma ja kaks pulli seemendusjaamas. Ohustatud tõu toetuse saamise otsustab komisjon, kes kohapeal veised üle vaatab. Esmanõudeks on veise hallikassinine värvus ja alles tulevikus hakatakse suuremat tähelepanu pöörama põlvnemisandmetele. Läti sinise tõu taastamist alustati 1995. a Läti Põllumajandusministeeriumis Dainis Rungulise eestvõttel, kes töötab praegugi põllumajandusosakonna direktori asetäitjana. Tähtsamaks ülesandeks aga peavad nad endiselt sugulusaretuse vältimist, kuna praegu on seemendusjaamas ainult kahest liinist kuus pulli.

Nägime kaunist Cesise linna, mida tutvustas Sigulda seemendusjaama veiste aretuse ekspert Erika Everte. Viimasena külastasime Siguldlat ja Turaida lossi.

Foto 3. Eesti maakarja kasvatajad Lätis (K. Kalamees)

Linnukasvatavate nõupidamine Saarijärve ääres

Viive Tikk
ELSi teadur

Eesti Linnukasvatavate Seltsi juhatus otsustas selle aasta korralise üldkoosoleku pidada Põlvamaa Peri POÜ puhkemajas kauni Saarijärve kaldal. Õigesti tehti, sest kõik 2. juunil enamasti küll metsateedele mõningase eksimise hinnaga kohaletulnud kiitsid heaks püüde tuua monotoonsetele kõnekoosolekutele vaheldust. Lahke pererahva loodud sõbralik õhkkond soosis igati Sulev Peetsi humoorikat, kuid seejuures kindlakäelist koosoleku juhutamist.

ELSi liikmeteks võeti Eha Treier, kes jätkab meie hulgast lahkunud Rene Treieri tööd Äksi vutifarmis, ja Teet Soorm. Liikmete hulgast arvati liikmemaksude võlgnevuse tõttu välja Aadu Jaansoo, Rein Lust, Merike Tootsi ja Andres Kaldoja.

Ülevaate ELSi tegevusest 2005. aruandeaastal andis seltsi juhatuse esimees Matti Piirsalu. Selts tegutses toimekalt. Plusspoolele aetas M. Piirsalu 2005. a septembris Pühajärve puhkebaasis toimunud XIII Balti riikide ja Soome linnukasvatuskongressi. Kokkutulnuid oli Eestist, Lätist, Leedust, Soomest, külalistena ka Saksamaalt ja Irimaalt, kokku 75. Ettekandeid oli nii linnukasvatusteadlastelt (Eestist filosoofiadoktor Matti Piirsalult ja emeriitprofessor Harald Tikult) kui ka praktikutelt. Euroopa linnukasvatuse olukorda ja eesmärke analüüsis ja andis soovitusi edasiseks Ülemaailmse Linnukasvatavate Teadusliku Assotsiatsiooni Euroopa Föderatsiooni president professor D. Flock. Kongressi teaduslikest töödest trükiti kogumik.

Edupoolele kuuluvad ka 2005. a läbi viidud XVI Põltsamaa linnulaat ja osalemine näitusel "Tõuloom 2005". Näitusel olid lindudega esindatud AS Talleggi muna- ja lihakanad, OÜ Milleteli moraavia tõugu munakanad, Peri POÜ krossi HY-Line munakanad, Ülo Pullisaare lihavutid, Eha Treieri eesti vutid ja Raul Roosimaa jaanalinnud.

Edukalt on täidetud ka eesti vuti aretus-säilitusprogrammi, mille jätkamise aastani 2011 on heaks kiitnud Veterinaar- ja Toiduamet. Tootjatele on jagatud seltsi poolt koostatud voldikud munamärgistuste kohta. Linnukasvatavate rõõmudest ja muredest on korduvalt kirjutatud ajakirjades Maamajandus ja Tõuloomakasvatus.

Seltsi juhatus on töötanud vastavalt tööplaanile ja püüdnud lahendada kõiki linnukasvatavaid häirivaid probleeme. Viimastest on üheks valusamaks kohustus 2012. aastaks välja vahetada praegu kasutusel olevad kanapuurid euronõuetele vastavatega, mille kogumaksumus Eestis oleks ~122 miljonit krooni. Linnukasvatavatele on see üle jõu käiv ja seetõttu oleks vajalik riigipoolne toetus. Matti Piirsalu sõnul toetatakse Lõuna-Soomes linnukasvatavaid siseriiklikest vahenditest aastas järgmiselt:

- 19 krooni ühe üleskasvatatava broileri kohta,
- 52 krooni ühe munakana kohta ning
- 91 krooni iga lihatõugu sugukana kohta.

Selts on saatnud põllumajandusministrile taotluse põllumajandustootmise investeeringutoetuse saamiseks linnukasvatavate toetamiseks alates 2007. aastast.

Kahjuks pani maailma ähvardanud linnugripi veto seltsi traditsioonilisele ja hobilinnukasvatavate seas väga

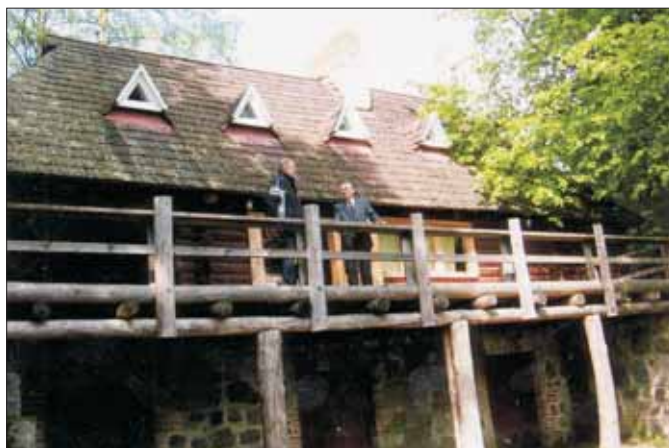

Foto 1. Peri POÜ puhkemaja

(V. Tikk)

populaarsele Põltsamaa linnulaadale. Gripihirmust põhjustatud lindude õuespidamise keeld häiris eriti jaanalinde, sest kinnises ruumis ei taha jaanalinnud paarituda. Viljastatud munadeta ei saa tibusid ning seega ka jaanalindudel lihatoodangut.

Seltsi tööd hakkab pidurdama ka tootjate ringi pidev vähenemine, sest arvel on vaid 45 seltsi liiget. Jääb ainult loota, et see arv enam ei väheneks.

Seltsi aruanne kiideti üksmeelselt heaks. Kinnitati ka Aadu Oherdi poolt ette kantud revisjonikomisjoni aruanne ning M. Piirsalu esitatud ELS raamatupidamise ja rahavoogude aruanne ning juhatuse deklaratsioon.

ELSi tänukirjadega autasustati parimaid linnukasvatustufarme:

- parim munade tootja – Sanlind OÜ;
- parim aretusfarm – Eha Treieri eesti vuti aretusfarm;
- parim tõulinnukasvatustalustalu – Ülo Pullisaare Järveotsa talu tõuvutifarm;
- parim linnulihatootja – AS Tallegg.

Koosolekust jäi kokkuvõtlik mulje, et linnukasvatavad pole veel kaotanud rõõmsat meelt ja teotahet.

Koosolekule järgnes seminar lindude aretuse hetkeseisust. Kahjuks on enamik varem Eestis tööstuslikult kasvatatud linnuliike turumajanduse tingimustes olnud ebamajanduslikud ja seetõttu on nendega tegelemine lõpetatud. Kanade aretusega Eestis ei tegelda ja tibud või haudemunad ostetakse sisse välismaalt. Seetõttu on eesti vuti ainsad, kelle aretusest Eestis veel huvitatakse.

Ülevaate eesti vuttide aretus-säilitusprogrammist andis emeriitprofessor Harald Tikk. Eesti vuttide geneetilist potentsiaali asuti vahepealse mõõnaperioodi järel taastama 2001. a. Vuttide produktiivsus oli selleks ajaks langenud üsna madalale. Aastavuti kohta saadi vaid 282 muna, vuti-

Foto 2. Emeriitprofessor H. Tikk diskussioonil (V. Tikk)

munade kooruvus oli vaid 71,0% ja vutitibude säilivus üleskasvatamisel 85,1%.

Aretustööd alustati riigi poolt eraldatud tõuaretustoe- tuse kaasabil tollases Rene Treieri tõuvutifarmis. Viie aasta jooksul on tehtud mass-selektsiooni, individuaalset jõudluskontrolli ja paaridevalikut, munade valikhautamist, vutitibude märgistamist ja perearetust. Praeguseks on aretusse jäänud kolme eri produktiivsusega perekonna vuttide F₁₀ põlvkond. 108 arvestusliku aretusvutiga toimub individuaalne jõudluskontroll nii Eha Treieri kui ka Ülo Pullisaare farmis, et vähendada võimalike haiguspuhangute või õnnetuste ohte.

Aretustöö on andnud soovitud tulemusi. Aastavuti munatoodang on kindlalt üle 320 muna ja vutimunade kooruvus ületab 85%. Aretustöö edasisteks suundadeks on munatoodangu ja muna keskmise massi stabiliseerimine, söödakulu vähendamine ja vutibroilerite lihaomaduste parandamine.

Meenutades professor Cerelius Ruusi

Viive Tikk
ELSi teadur

29. juunil oleks nõukogude aja linnukasvatuse *Grand Old Man* saanud 100aastaseks. Kuigi teda pole meie hulgas enam kui 30 aastat, on mälestused temast ikka veel südantsoojendavad. Cerelius Ruus oli oma aja väljapaistev teadlane, katsetöodes äärmist täpsust nõudev, kuid seejuures väga heatahtlik ülemus. Ta ei pidanud paljaks iga päev peatuda oma kaastöötajate juures ja huvituda nende tööde edust või raskustest. Seetõttu meenubki ta eelkõige oma osavõtlikkuse ja heatahtliku naerusega.

Teadlasetöö oli C. Ruusi elus lahutamatu põimunud pedagoogitööga. Ta oli sündinud Tallinnas, lühiajalisel tegutses Jõelähtmel ja Jäleveres karjakontrollassistendina, kuid pärast Tartu Ülikooli põllumajandusteaduskonna lõpetamist 1935. aastal sai temast lõplikult tartlane. Ta oli üks neist inimestest, kelle kogu tööelu möödus ühe ja sama asutuse samal ametialal. Tema töö sisuks ja uurimistöode teemaks sai linnukasvatust. Tasapisi kerkis ta ametipostil ja mõnikord muudeti asutuse nime.

Foto. Professor Cerelius Ruus ja tulevane professor Harald Tikk (Arhiiv)

Aastatel 1935–44 oli C. Ruus Tartu Ülikooli väikelooma- ja linnukasvatuse instituudi katsejaama assistent, 1944–51 TRÜ loomakasvatuse kateedri dotsent, 1951–58 EPA eriloomakasvatuse kateedri dotsent. 1958–74 sama kateedri juhataja. 1966. aastal omistati talle professori kutse. Veendunud pedagoogina õpetas ta oma tasasel vii-

sil kõiki – üliõpilased said põhiliselt linnukasvatuse, aga ka mõnede teiste loomaliikide kohta algteadmisi, teadurid ja laborandid uurimismetoodikate koostamise ja mõõtmiste täpsuse oskust, õppejõud uusi ideid uurimistöödeks.

Teadustööga alustas C. Ruus 1936. aastal. Esimeseks trükitööks oli ajakirjas Põllumajandus avaldatud artikkel “Kana munatoodangut mõjutavad tegurid”. Magistritöö kaitses ta 1941. a teemal “Valguse, vanuse ja teiste vähetuntud faktorite mõju kanade munatoodangule”. Praegugi eeskujuna kasutatav uurimistöö oli “Munatsükkel ja sellest tingitud kana munatoodangu muutusi” (1946). Mitmeid aastaid huvitus C. Ruus veelindude sigimisbioloogiast ja munade hautamistehnoloogiast. Põhiliselt nende uurimuste põhjal kaitses ta 1963. a doktoriväitekirja teemal “Hanede sigimisbioloogia ja lihajõudluse uurimisi nende produktiivsuse tõstmiseks”. Töös antud soovitusel veelindude munade hautamiseks on aktuaalsed tänapäevalgi. Kokku vormistas C. Ruus 105 teaduslikku tööd ja artiklit.

C. Ruus ei hoolinud standardsusest ja küllap seetõttu saigi temast esimene põllumajanduses perspektiivsete linnuliikide uurija Eestis. Koos A. Essensoniga uuris ta pärkanu, koos H. Tiku ja O. Paesaluga jaapani põldvutte. Cerelius Ruusi elutöö otseseks jätkamiseks võib lugeda eesti vutitõu loomist prof H. Tiku juhitud kollektiivi poolt. Katsetulemuste vassimine ei tulnud C. Ruusi puhul kõne allagi. Nii avaldaski ta koos Vadim Želniniga tolle-aegsetes oludes väga julge artikli lõssenkestide katsetulemuste kriitikana “Vegetatiivsete hübriidide saamise võimalustest erinevate linnuliikide munavalge asendamise meetodil”.

Teaduslike artiklite kõrval kirjutas C. Ruus peatükke ka õpikutele. Tema sulest pärinevad hanekasvatuse osa “Linnukasvatava käsiraamatus” (1964) ning linnu- ja lambakasvatuse osa “Loomakasvatuse alustes” (1974).

Kahjuks polnud C. Ruusil lapsi, küll aga mitmeid järglasi teaduspõllul. Tema juhendamisel kirjutasid diplomitööd näiteks Pille Siimisker, Tiina Turp, Anne Lüpsik, ta juhendas Edvard Meisneri, Aksel Turbi, Harald Tiku, Ilmar Mändmetsa ja Otto Paesalu kandidaaditöid. Vaid veidi enne oma lõplikku lahkumist jõudis ta süveneda H. Tiku doktoriväitekirja esimesse varianti ja anda näpunäiteid selle viimistlemiseks. Töö kaitsmisel ta kahjuks enam ei osalenud.

Cerelius Ruusi ideid ja püüdlusi viisid tema õpilased edukalt ellu. Temalt saadud teadmistega ehitati üles nõukogudeaegsed, ja kuigi seda kaasajal tunnustada ei taheta, vägagi edukalt töötanud linnuvabrikud ja -farmid. Vabariiki toodi sisse kalkunid, vutid, muskuspardid, hakati tegelema sinikaelpartide aretustööga. Nüüdseks on turumajandus teinud paljude linnuliikide osas puhta töö ja aretatakse veel ainult vutte. Jääb vaid loota, et kunagi täitub uuesti ka Cerelius Ruusi unistus Eestis paljude linnuliikide kasvatamisest. Seni aga jääme Cerelius Ruusi meenutama kui heatahtlikku ja tarka inimest – õpetajat.

Tõuloomad 10. korda Ülenurmel

Olev Saveli

ETLLi president

Nüüd võib kinnitada, et Eestis kasvatatavate tõuloomade ja -lindude näitamine igal aastal on traditsiooniks saanud. 2. septembril toimus Ülenurmes Tartu sügisnäituse raames järjepanu 10. TÕULOOM. Kuigi alustasime juba 1990. aastal Luigel, kuid kahel aastal, kord raha- (1992), kord bensiinipuudusel (1993), jäi näitus korraldamata. Seega oli tegemist viieteistkümnenda üritusega. Algusaastail oli probleeme tublide loomakasvatavate osavõtuks stimuleerimisega. Nüüd on tublid kohal, sest arvukas pealtvaatajaskond Ülenurmel pole kiitusega kitsi. Tundub, et tõuaretusele pühendunud loomakasvatavad lihtsalt tahavad näidata oma saavutusi. Kohal on kõik loomaliigid ja -tõud, ainult linnuliike on jäänud vähemaks.

Foto 1. Andrus Teemant belgia jääraga Custav (A. Juus)

Teiselt poolt näevad väsimatud külastajad, kuidas esitavad loomad järjest kaunimaks ja võimekamaks muutuvad. Kahju, et linde ja karusloomi ei saa areenile tuua. Tegelikult küülikud olid kord areenil, aga nende väike kasv ei pääse mõjule. Samas demonstreeris Andrus Teemant oma sihipärasest tegevust vastupidises suunas, väikesekasvuliste loomade aretuse tulemustega. Šetlandi ponimära oma 71 cm turjakõrgusega pea kahemeetrise noormehe kõrval oli suur kontrast ning tähelepanuväärne on seegi, et pisut üle meetri kõrgune ristandlehm lubab 2. laktatsioonil 4000 kg suurst piimatoodangut. Samas näitavad väikeloomad end tavalisest suuremana. Meenus, kui mõni aasta tagasi olid Sigatsel ühes kehakaalus (8,5 kg) ponivarss ja isasküülik.

Alahindamata teisi loomaliike oli pealtvaatajatele arvatavasti üheks meeldivaks hetkeks see, kui korraga olid areenil eesti piimatõugude kahe

Foto 2. Eesti maatõu ja deksteri ristandlehm Luigel, om A. Teemant
(A. Juus)

Foto 3. T. Bulitko valis eesti maatõu Vissiks 2006 Mari, omanik Lea Puur
(A. Juus)

aasta VISSid. Pidanuks olema kolme tõu peale kuus lehma, aga eesti punase tõu Tess kannab kahe aasta parima tiitlit. Oli, mida vaadata ja võrrelda. Vaatajatele andis latusaid selgitusi rahvusvahelist koolitust saanud Eesti Tõuloomakasvatavate Ühistu holsteini tõu klassifitseerija Ilmar Kallas. Sellised demonstratsioonid annavad võimaluse igapähele, eriti farmeritel luua oma kujutluses endale ideaaltüüp, kuhu aretuses suunduda. Olgu märgitud, et toodanguandmeid konkurssidel ei arvestata, kuigi kõik viisid on siiski hea jõudlusega.

Märkamatu on nii eesti punase kui ka eesti holsteini parima tüübiga lehmade konkurssidel juhtpositsiooni haaranud Tartu Agro AS, areenil esitatud viiest viisist olid kolm neilt. Kiitma peab Möldrite perekonda. Aretustöö suures karjas on ühistegevus, kus osalevad paljud, aga keegi peab otsustama. Meeldiv on, et majandisiseselt käivat tihe konkurents Vorbuse ja Rahinge vahel.

Käsitlülüpsi konkursile reastusid 3 lehma ja 2 kitse. Aega oli vaid 1 minut. Eelmisel aastal oli aega 3 minutit, kuid kitsel sai piim juba varem otsa. Sel aastal olid võrdsed piimaandjad eesti holsteini lehm ja kits. Rahvale pakus lüpsivõistlus elevust. Korraldajatel jäid kahjuks auhinnad välja andmata. Püüame järgmiseks aastaks ette valmistada korralikud lüpsipingid.

Huvitav on, et juba mitmendat korda võib kaunima looma tiitli lammast, seekord Urmas Nõmme tumedapealine utt Lemmi. Karvased koduloomad vist meeldivad enam lastele, kes olid ka arvustajate hulgas enamuses.

Järgnevalt tuleb kiita parima tõuloomakasvatava 2006 karika saanud, neid oli kokku 15. Karikad on aastaid välja pannud Eestis tõuaretust kontrolliv Veterinaar- ja Toiduamet.

1. Lambakasvatavad

Eesti valgepealine lambatõug: Jaan Pool Valgamaalt, eesti tumedapealine lambatõug: Lenne ja Tiit Kaivo Harjumaalt.

2. Linnukasvatavad

Eesti vutt: Ülo Pullissaar Tartumaalt,

jaanalinnud: Lõive ja Raul Roosimaa Järvamaalt.

3. Seakasvatavad

Eesti maatõugu siga: OÜ Estonia Järvamaalt, eesti suure valge ja pjeträäni seatõug: Pihlaka Farm OÜ Harjumaalt.

4. Karusloomakasvatavad

Nahkru Hobusekasvatustalu Raplamaalt.

5. Veisekasvatavad

Eesti maatõug: Annika ja Arvo Veidenberg Viljandimaalt,

eesti punane tõug: Lea Puur Viljandimaalt,

eesti holsteini tõug: Tartu Agro AS Tartumaalt,

lihavesis: OÜ Hannora Lääne-Virumaalt.

6. Hobusekasvatavad

Eesti hobune: Jüri Somelar Tartumaalt,

tori tõug: Hillar Kald Tartumaalt,

eesti raskeveohobune: Sanna Turu Harjumaalt,

trakeeni tõug: Heimtali Hobusekasvandus Viljandimaalt.

Samaväärselt tuleb hinnata kõiki osavõtjaid. Mõnes mõttes on probleemiks suurloomade näitusekoht. Luige on liialt põhjas, Ülenurme lõunas. Vaatamata sellele on tõuloomade esinduslikkus väga hea.

ETKÜ lahendas hästi lihavesiste eksponeerimise. Kiiresti paigaldatav aedikutesüsteem, kuigi üsna kallis, andis külalistele võimaluse imetleda Eestis kasvatatavaid lihavesiseid. Šoti mägise pull oli areenil väga efektne, samaviisi simmentali lehm oma vasikaga.

Olgu siinjuures ära märgitud TÕULOOM 2006 näitusel osalejad loomaliikide viisi.

Lambakasvatavad: eesti valgepealine tõug (2006 kaunim utt) – Ell ja Urmas Sellis; eesti tumedapealine tõug (2006 kaunim utt) – Urmas Nõmm, OÜ Linnuriik; suffolk – OÜ Linnuriik; teksel – Hugo Vaino.

Kitsekasvatavad: Tarmo Lohv kaunima kitsega 2006, Merike Bakhoff kaunima kitsega 2005.

Foto 4. Minutilüps on täies hoos (A. Juus)

Seakasvatatajad: eesti maatõug – OÜ Estpig; eesti suur valge ja pjeträän – Pihlaka farm OÜ ning ristanthead – Tartu Agro AS ja Saimre talu.

Veisekasvatatajad: eesti maatõug (Viss 2005) – Kaarel Voitk, (Viss 2006) – Lea Puur, Rainer Parts, Annika Veidenberg ja Andrus Teemant (deksteri ristanthead); eesti punane tõug – Lea Puur, Sallasto OÜ, (Viss 2005 ja 2006) AS Tartu Agro, Kuldre Piim OÜ, Krootuse Agro AS ja Avo Kruusla; eesti holsteini tõug – (Viss 2005 ja 2006) Tartu Agro AS, Avo Kruusla ja Krootuse Agro AS; lihatõud – ETKÜ, Kaido Kõiv, Olev Kirs, Rainis Ruusamäe, Karitsu Rantšo OÜ, Nikolai Lotta ja Arula Karjamõisa OÜ.

Hobusekasvatatajad: eesti hobune – Ester Marjapuu (EHS) ja Jüri Somelar; tori tõug – Hillar Kald; eesti raskeveohobune – Natalja Gavinovitsh ja Jüri Somelar; trakeeni tõug – Heimtali HK OÜ.

Linnukasvatatajad: Eha Treieri Äksi eesti vuti aretusfarm, Ülo Pullisaare Järveotsa talu Matjama tõuvutifarm, AS Tallegg ning Lõive ja Raul Roosimaa.

Karusloomakasvatatajad: Diana Mägi Foxy Rabbits, Nahkru Hobusekasvatustal, Tiina Siirus, Merje Ottson, Raidi Laines, Kersti Hallikas, Bergitta Ainik ja Tiina Lehtla-Hannus.

Kõigile loomaomanikele ja aretusühingutele suur tänu!

Euroopa holsteini aretusorganisatsioonide tippjuhid Eestis

Tanel Bulitko

ETKÜ juhatuses esimees

Euroopa Holsteini ja Punasekirju Holsteini Konföderatsiooni (EHRC) kuulub Euroopa 30 riigi 31 aretusorganisatsiooni, sest Šveits osaleb konföderatsiooni töös kahe aretusorganisatsiooniga. Esindatud on nii punasekirju kui mustakirju holsteini kasvatajad. Eesti võeti EHRC liikmeks 1990. aastal. EHRC üldkogu kutsutakse kokku teatud aja järel.

Alates 1992. aastast on Eesti ka Maailma Holsteini Föderatsiooni (WHFF) liige. WHFF konverentside ja kokkusaamisi korraldatakse nelja-aastase intervalliga.

Viimasel konverentsil 2005. aastal Prahast tegi EHRC tegevjuht Mathieu Meers ettepaneku korraldada konverentside vaheaastal toimuv tegevjuhtide töökoosolek Eestis. Tõsiselt kaaludes otsustasime ettepaneku vastu võtta.

7.–9. septembrini peetud konverentsil osales 20 aretusorganisatsiooni Euroopa 19 riigist. Esindatud olid Soome, Taani, Eesti, Läti, Poola, Tšehhi, Ungari, Venemaa, Türgi, Holland, Saksamaa, Prantsusmaa, Belgia, Hispaania, Itaalia, Inglismaa, Portugal, Kreeka ja Šveits. Varem pole Eestil olnud võimalik võõrustada aretusvaldkonnas nii kõrgetasemelist koosseisu.

Esimesel tööpäeval pidas koosoleku nn komitee, kuhu kuulub üheksa riiki. Komitee on tööd korraldav organ, kelle liikmed käivad koos neljal korral aastas, tavaliselt Brüsselis. Seekord oli töökoosolekule palutud ka Eesti esindaja.

Arutati erinevaid holsteini aretust ning piimakarjasektorit puudutavaid küsimusi. Tehti kokkuvõtte Euroopa holsteinide meistrivõistlustest. Püüti pakkuda paremaid koostöövõimalusi WHFFga. Taheti saada ettepanekuid tulevikuks kahe rahvusvahelise organisatsiooni ühinemiseks. Lehmade välimiku hindamise ühtlustamine riikide vahel on olnud samuti pidevalt arutelu teemaks.

Konverentsile olid kutsutud ka Eesti piimatootjad ja aretatajad, teadlased, riigi ning valdkonnaga seotud organisatsioonide esindajaid. Ettekannetes käsitleti aretusorganisatsioonide osa tänapäeval, piimakvootide süsteemi, veiste geneetilist hindamist, funktsionaalsete tunnuste hindamise vajalikkust aretuses nende omavahelisi geneetilisi seoseid ja majanduslikku väärtust arvestades. Ka piimahinna kujundamisest avaldasid oma seisukoha osavõtjate riikide esindajad. Samuti oli kuulajatel huvitav teave erinevate riikide veiste populatsiooni ning piimatoodangu näitajate kohta.

Informatiivsed olid ka nopped erinevate riikide aretusprogrammidest, kus oli erinevaid rõhuasetusi nii toodan-

Foto 1. Konverentsist võtsid osa Eesti tõuaretajad (N. Aasma)

Foto 2. Konverentsi juhataja Mathieu Meers (N. Aasma)

Foto 3. Euroopa 19 riigi holsteinide aretuse tippjuhid
(T. Põlluäär)

gu kui teiste tunnuste kasutamisel. Esitleti ICARi (rahvusvaheline jõudluskontrolli komitee) lehmade välimiku hindamise töörühma raportit ja soovitusi tüübitunnuste osas ning muudatusi veiste tõuraamatupidamisel vastavalt Euroopa Liidu nõuetele. Ettekanded käsitlesid ka võimalikke tulevikuväljakutseid aretuses. Soovitati rahvusvahelisel tasemel nooraretajate tööd aktiivsemaks muuta. Tehti ettepanekuid tunnustatud rahvusvaheliste konkurside kohtunike töö ühtlustamiseks ning nende ühtseks väljaõpetamiseks ja atesteerimiseks, samuti EHRC töö ja informatsiooni vahetamise paremaks korraldamiseks.

Viimasel päeval külastati Eesti edukamaid piimakarjakaasvatuse ettevõtteid Põlva Agro OÜd ja Tartu Agro ASi. Kaasaegsete piimakarjafarmidega tutvudes oli näha väliskülaliste suurt imestust Eesti piimandussektori kiire arengu üle. Väga hea mulje jätsid Põlva Agro OÜ suuretoodangulised tipplehmad. Demonstreeriti laktatsiooni- ja päevatoodangu rekordlehmi. Ka hinnatud pullide tütarde esitlus oli suurepäraseks võimaluseks tutvustada meie aretuskarjade taset. Tartu Agro Vorbuse farmis esitletud 2005. ja 2006. aasta holsteinikonkursi võitjad teenisid külalajatelt palju kiidusõnu. Kohe avaldati arvamust, et Eesti peaks edaspidi osalema Euroopa konkurssidel. Et valdav osa väliskülalistest viibis Eestis esimest korda, oli see hea võimalus tutvustada meie põllumajandust ja karjakasvatust. Külalistel jätkus aega ka õhtuti meie kaunist pealinna külastada.

Eestile andis ürituse korraldamine võimaluse end Euroopa tõuaretusjuhtidele nähtavamaks muuta. Välisosa võtjail oli kindel soov ka edaspidi Eestit külastada. Arvamusi vahetati ka riikidevahelise koostöö tihendamise kohta.

Suur tänu Eesti piimakarjafarmeritele ja organisatsioonidele, kes konverentsil osalesid ja holsteini karja aretust oluliseks peavad. Konverentsi materjalid on kättesaadavad Eesti Tõuloomakasvatavate Ühistus.

Eesti Tõuloomakasvatuse Liit ja aretusühingud tänavad edumeelseid tõuaretajaid, Eesti Põllumajandusmuuseumi ja riigiasutuste esindajaid TÕVLOOM 2006 ettevalmistamisel, näituseloomade treenimisel ja esitamisel ning riikliku tunnustuse osutamisel!

Toimetust:

Olev Saveli (peatoimetaja), 731 3455
Eha Lokk (toimetaja)
Aadress: Kreutzwaldi 1, 51014 Tartu
Keeleline korrektuur: Sirli Lember
Küljendus: Alo Tänavots

Ajakiri ilmub 4 korda aastas:
märtsis, juunis, septembris ja detsembris.
Internet: <http://www.hot.ee/etll/>

Trükk: OÜ Paar